

PROLOGUS S. FULGENTII EPISCOPI RUSPENSIS
IN TRES LIBROS AD MONIMUM.

I Gratias ago Domino quod de bono thesauro cordis bona proferre (Matth. xii, 35) non desinis, Et lingua Eucharis, quæ in bono homine abundat, puritatem tui cordis insinuat. Quæ licet divinitus concessis eloquentiæ fluentis exuberet, non tamen tantum credo sermonibus exprimi, quantum scio cordis tui penetrabilibus contineri. Divino etenim igne succensus, sic nobis jugiter compateris, ut etiam illas tribulationes quæ, licet acciderint nobis, Domino tamen adjuvante fuerint superatæ, tu sic eas pro nobis pene semper pateris, ut quoties eas corde revolveris, toties eas pati quodammodo compellaris. Ecce quantum boni caritas habet, ecce quantam laudem coram Deo et hominibus possidet, ut dum dolet quod accidit illi quem amat, frequentius recordando magis ipsa sustineat. Hoc ergo superest, ut quod ipsa caritas facere consuevit, pro nobis jugiter faciat. Quid autem est aliud, nisi ut illum, in quo nos pure diligitis, ipsum semper pro nobis oretis? Semper enim caritas pro his quos diligit poscit, dum etiam illa quæ tuta sunt metuit. Metuit autem non eo timore quem ipsa foras expellit, nam perfecta caritas foras mittit timorem (I Joan. iv, 18), sed illo timore quem non ad timorem, sed ad amorem habere consuevit. Timet ergo non timido timore (al. amore), sed casto. Non enim timet formidine criminis, sed robore puritatis et firmitate virtutis. Exigis a me præterea debitum, quod me celeriter, Domino adjuvante, spondeo redditurum. Non enim hoc debitum sic profiteor quemadmodum de quodam tuus Maro memorat, quod ipse fatebatur, sed reddere posse negabat: sed illud (al. illo) me debere fateor, in quo me reddere posse non nego, sed spondeo. Ipse enim mihi donat unde reddam, qui donavit ut debeam. Nisi enim ab illo acciperemus, non solum reddere, sed nec ipsum debere possemus. Quid enim nobis invicem, nisi caritatem debemus? Quod utique B. Paulus hæc loquens fidelibus, evidenter ostendit: Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis (Rom. xiii, 8). Quis autem fateatur debitum, si neget acceptum? In eo igitur, quod nos debere dicimus, profecto nos accepisse monstramus. Dicit quippe B. Apostolus: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis (Rom. v, 5)? Nam et alio loco testatur: Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Qui ergo nobis dedit quod reddendo debeamus, ipse nobis donabit facultatem qua

A possimus reddere quod debemus. Ille igitur auctor est debiti, qui auctor est doni. Nam et seipsum sua largitate dignatus est facere debitorem, non quia indigens ab aliquo accepit, sed quoniam abundans largiter tribuit. Seminecem quippe suo jumento impositum, stabularioque curandum tradens, duobus denariis datis, ita se debitorem proficitur, ut diceret, Si quid supererogaveris, cum venero, reddam tibi (Luc. x, 35). Quid est autem, si quid supererogaveris, nisi, si quid a me magis acceperis? Nam et ipse qui supererogabat in eo quod non acceperat præceptum, sed dabat ex caritate consilium, misericordiam se profitebatur utique (al. itaque) consecutum. Ait enim: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, sed consilium do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis (I Cor. vii, 25.) Misericordiam est igitur consecutus, non solum ut erogandum acciperet, verum etiam ut amplius erogaret. Ecce qualis est Dominus noster, ut donando debeat, et quanto magis donat, tanto magis eum debitorem esse non pigeat. In quantum enim gratis largitur, in tantum debitor invenitur. Nec enim potest aliquis debitorem habere, nisi in eo quod ipse dignatus fuerit gratuita largitate conferre. Ipsum igitur pro me jugiter posce, ut mihi largiatur reddendi debita facultatem, qui donavit, ut in ipso caritatis tibi liberum debeam servituum.

Ut enim vere tuo cordi, quod cor meum est, totum fatear, quoniam, sicut cordi meo, ita cordi tuo aliquid celare non possum, reddendi debiti tarditatem illa mihi ratio procuravit. Quoniam adversus cujusdam hæretici vaniloquia respondere compulsus sum, qui non solum meum nomen, sub Fotiniani (al. Fotiani) erroris nota, non dubitavit lacessere; quin etiam sanctorum Augustini et Hieronymi dicta, tanquam meæ professioni contraria, in me voluit retorquere. Cujus nomen nunc literis insinuare distuli, sed potes ipse procul dubio recordari. Nam ibi te nobiscum apud Carthaginem posito, mihi dicta ejus allata sunt, et si bene recolo, etiam in tuam notitiam pervenerunt; nihil enim te ibi posito legere possem, quod tibi recensendum offerre non possem. Eosdem igitur libellos, si Dominus voluerit, vestræ caritati celeriter destinabo. Et non dubito quod meam tarditatem in tuo debito digneris patienter ferre. Quoniam scio quantum deleteris, vel quantum nos semper ipse compellas, ut nos, Domino adjuvante, non pigeat hæreticis respondere.

^a Cod. ms. Thuan., timore.

^b Hæc verba, cum venero, reddam tibi, absunt a cod. ms. Thuan.

S. FULGENTII AD MONIMUM LIBRI TRES.

LIBER PRIMUS,

DE DUPLICE PRÆDESTINATIONE DEI, UNA BONORUM AD GLORIAM, ALTERA MALORUM AD PŒNAM.

CAPUT PRIMUM. *Deus ut eum quæramus inspirat et a quærentibus invenitur.*

3 Litteræ tuæ, fili carissime Monime, quantum demonstrant delectabilem tui animi sinceritatem, laudabilemque studii spiritualis ardorem, tantum nostræ responsionis, querula benignitate, videntur arguere tarditatem. Tanquam in eo minus quam debeo te videre diligere, quod inquisitionibus tuis non curaverim celeriter respondere. Sed crede mihi sicut in caritate Christi personam tuam nequaquam in corde meo contempnam, sic responsionem meam, non voluntate, sed occupationum varietate dilatam. Verumtamen inter ipsas occupationes quas iuvitus tolerare compellor tantum studio tuo congratulor, quantum tua caritate delector. Eo magis amplectens sanctum aviditatis tuæ propositum, quod sicut vere spiritualis negotiator, interioris hominis lucra consecrans, et cœlestium mercium quæstus magis ac magis amplificare desiderans, primum quod a me flagitas debitum, subinde cumulas fenore quæstionum, ut scilicet tuorum commodorum militet incrementis ipsa nostræ necessitas tarditatis. Proinde confido in misericordia Dei nostri, quia si quid mihi hujus inquisitionis ac disputationis opere pro meo merito non conceditur, pro tuo mihi desiderio concedetur. Neque enim inquisitionem tuam Deus inventionis effectu fraudari ullatenus sinet, qui te ad inquirendum spiritualiter inflammavit, cum ipsis fidele promissum nulla ratione cassetur dicentis: *Petite, et accipietis; quærite, et inveniatis; pulsate, et aperietur vobis* (Luc. xi, 9). Internus igitur Magister, a quo subsidium doctrinæ cœlestis accipimus, non solum inquirentibus nobis suorum aperit arcana sermonum, sed ut etiam quæramus, ipse gratis inspirat affectum. Quia nec esurire panem illum, qui de cœlo descendit (Joan. vi, 33), possumus, nisi ab ipso fastidientibus esurientes detur, qui se ad satios esurientes donare dignatur. Ab ipso etiam nobis est quod ad fontem sitiētes currimus, qui se nobis tribuit, ut bibamus. Ipse igitur laudandus est in utriusque muneris gratia; sive cum nos ad se quærendum dormientes exsuscitat, seu cum se inveniendum nobis quærentibus donat. Qui profecto nullatenus invenitur, nisi ipse nos excitet, ut quæretur.

CAPUT II. *De eodem argumento.*

Revolvens igitur scripta tua, tanquam chirographa mea, ut ex his instruerer quot vel quarum tibi essem

A debitor quæstionum, duas ad præsens epistolas potui reperire. Unam continentem sancti Augustini verba, quæ in libro de Perfectione justitiæ hominis, *de his qui ad interitum prædestinati sunt*, inter alia posuisse cognoscitur. Cui alteram statim subjunctam quæstionem videor invenisse, hoc est, *de sacrificio, quod soli Patri quidam existimant immolari*. In altera vero epistola positam inquisitionem inveni: *Quid est quod Apostolus duobus denariis quos accepit, supererogare potuerit?* Cum ergo has tantummodo duas epistolas invenirem, tertiæ quoque sum protinus recordatus, quæ mihi a notario non fuit oblata, in qua memini unam contineri de sancto Spiritu quæstionem: *Cur scilicet a Patre mittendus ad consecrandum sacrificium corporis et sanguinis Domini postuletur*. Hæ sunt interim quatuor quæstiones, quarum tres ex duabus epistolis tuis, unam vero memoria suggerente recolui. ^b Quod si forte sunt aliæ (al. positæ), quas nobis misisti solvendas, nec in hoc invenis opere positas aut solutas, quæso ut non ad contemptum vel fastidium redigas, sed oblivioni patienter ignoscas; præsertim, cum illam de Spiritu sancto, quam ego, etiam epistola non inventa, recolui, silentio præterire nequivi. Sed quia tu cunctarum (si quæ forsitan sunt) sine dubio meministi, non te pigeat, ut te rescriberem commemorer. Et spero quia in quantum Dominus adjuverit nostra responsio subsequetur, si præcedentis vestræ orationis adjutorio fulciatur.

CAPUT III. *Prima quæstio de prædestinatione. Verba Monimii de gemina prædestinatione.*

C Primæ igitur quæstionis intelligentiam, in illius nomine quæsiturus de quo scriptum est, quia *Dominus dat sapientiam, et a facie ejus scientia et intellectus* (Prov. ii, 6), hoc convenientius atque commodius arbitratus sum, ut tam verba tua quam beati Augustini, quæ in tua epistola posuisti, revolverem: ut his relectis, facilius agnoscat tam intentio quam solutio quæstionis. Legenti me, inquis, librum de Perfectione justitiæ hominis, testimonium prophetæ in ordinem relegens, auditu cauto pedetentim paululum retractavi, ubi ait: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Psal. xiii, 3). Et sine aliqua nebula, sine aliqua dubitatione expressit interpretes ipse verissimus, genus tale esse hominum, quod non faciat bonum, illud prædestinatum utique ad interitum. Atque ut tuus sermo præfati sancti viri fulciretur eloquio, eadem verba, quæ a beato Augustino (*de Per-*

^a Cod. ms. Thuan., *munere gratia*.

^b Cod. ms. Thuan., *forte*.

sect. justitiæ, cap. 13) sunt dicta, subnectens : Ait enim, inquis, idem gloriosissimus Augustinus : *De illo enim bono dictum hic debemus accipere, quod ibi ait : Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum (Psal. xiii, 2). Hoc ergo bonum, quod est requirere Deum, non erat qui faceret, non erat usque ad unum, sed in eo genere hominum quod prædestinatum est ad interitum.* Hic dicta sancti Augustini determinans, et ad me intentionem tuarum dirigens litterarum, dicit sentire me jam cur iterum hæc inculces, scilicet quod sæpius reluctanti te mihi, prædestinationem non tantum in bono dici, sed etiam in malo, dum in malo prædestinationem te relegisse diceres, ipse docens aiebam ad pœnam debitam, non ad malum faciendum, posse dici aliam prædestinationem. Quod etiam tu, sicut scripsisti, confirmas. Scire te tamen asseris quid et hic respondeam, ut tuear sententiam meam, hoc est *interitum* non dici, nisi mortem. Et adjungis, interim legisse te hoc, et asseverasse etiam prædestinatum populum ad *interitum*. Deinde admones ut considerem ipsius loci sermonem, et ut doctor meorum discipulorum, non ut assertor mearum propositionum, faciam vos sequenda cognoscere.

CAPUT IV. *Invocatio auctoris modesta et theologica.*

Ego quidem, carissime, quantum Domino gratuitam gratiam largiente modulum possum propriæ parvitatatis agnoscere, sub illo uno Domino atque Magistro, in ejus schola positus, non fratrum meorum vocari magister aut doctor affecto, quorum in veritate condiscipulus semper esse desidero. Quapropter noc ab illo vero Domino ac Magistro nostro postulare non desino, ut ea me, sive per eloquia Scripturarum suarum, seu per sermocinationem fratrum condiscipulorumque meorum, sive etiam per inspirationis suæ internam suaviolemque doctrinam (ubi sine sonis sermonum et sine elementis litterarum eo dulcius quo secretius veritas loquitur) ea me docere dignetur, quæ sic proponam, sic asseram, ut in propositionibus atque assertionibus meis, veritati (quæ nec fallit, nec fallitur) semper inhæream, semper obediens consentiensque reperiar. Quoniam ut veritati obedire atque consentire valeam, ipsa veritas illuminat, ipsa adjuvat, ipsa confirmat, ab ipsa postulo doceri multo plura quæ nescio, a qua accepi pauca quæ scio. Ipsam rogo, ut, præveniente ac subsequente misericordia, quæcunque salubriter scienda nescio doceat me, in his quæ vera novi custodiat me, in quibus ut homo fallor corrigat me, in quibus veris (vero) titubo confirmet me, et a falsis ac noxiis eripiat me, ut in cogitationibus ac sermonibus meis quod salubriter donat, inveniat, et ea faciat de ore meo procedere, quæ sint coram ipsa principaliter grata, et sic fiant fidelibus cunctis accepta.

CAPUT V. *Responsio ad primam quæstionem quomodo sint quidam ad interitum prædestinati. Peccatorum mors non est a Deo prædestinata.*

Quantum igitur, ipsa veritate (quæ verum lumen est) illuminante tenebras meas (Psal. xvii, 29), in hujus quæstionis scrutatione, facultas mihi est hac-

tenus intelligendi concessa, nihil aliud accipiendum existimo in illo sancti Augustini sermone, quo ad interitum quosdam prædestinatos firmat, nisi ad interitum supplicii, non delicti; neque ad malum, quod injuste admittunt, sed ad cruciatum, quem justissime patientur; nec ad peccatum, quo primæ resurrectionis beneficium, aut non accipiunt, aut amittunt, sed ad tormentum, quod illis propria iniquitas male parit, et æquitas divina bene retribuit; nec ad mortem animæ primam, in qua nascuntur parvuli, vel in quam (sicut beatus Jacobus dicit) *concupiscentia sua abstracti et illecti (Jacob. i, 14)* recidunt criminiosi, sed ad mortem secundam, quam necesse est patientur, retribuente justissimo Judice, seu qui ante perceptam gratiam baptismi discedunt de sæculo, sive qui, in vacuum gratiam Dei recipientes (II Cor. vi, 1) post acceptum baptismum, usque in finem præsentis vitæ malunt servi esse peccati, nec volunt, dum tempus est acceptabile, et dies salutis, converti a via sua mala, ut vivant; et ignorantes, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam eos adducit, ipsi secundum duritiam suam, et impenitentis cor, thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justiciæ Dei (Rom. ii, 4, 5). De illa ergo morte, quam sibi peccatores manibus et verbis accersierunt, et æstimantes eam amicam defluerunt, dicitur : *Nolite zelare mortem in errorem vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem animarum vestrarum, quoniam Deus mortem non fecit, neque lætatur in perditione vivorum (Sap. i, 2).* Et alio loco de hac morte dicitur : *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius (Sap. ii, 24).* Quam mortem, ut ab opere ac prædestinatione Dei agnoscere non alienam, Deus ipse sic loquitur per prophetam : *Convertimini, et avertite vos ab omnibus impietatibus vestris, et non erunt vobis in pœnam iniquitatis. Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, quas impie fecistis adversus me, et facite vobis cor novum et spiritum novum. Et ut quid morimini domus Israel? Quontam nolo mortem morientis, sed (al. quomodo) ut avertatur ipse a via sua mala, et vivat anima ejus (Ezech. xviii, 30).* Hæc est mora impletatis, quam non fecit Deus, quæ per diabolum introivit in orbem terrarum. In hac eum imitantur qui sunt ex parte illius.

CAPUT VI. *Deus huic morti duplam mortem retribuit. Mors animæ in gehenna.*

Huic uni morti, quam peccator sibi per contemptum divinæ jussionis injuste concupiscendo arcessivit, duplam Deus mortem juste judicando retribuit; hoc est, primam in separatione animæ et corporis, secundam in æterna cruciatione animæ et corporis. Ac per hoc primam, qua, discedente anima, caro sola moritur; secundam vero, quando rediens in carnem anima, in eadem et cum eadem, in qua peccavit, carne torquetur; ut cum qua communicavit mortem peccati, quod Dei bonitas interdixit homini, cum ipsa communicet mortem supplicii, quod paravit divina justitia peccatori. De hac morte Salvator noster dicit : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem eum timetis*

qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 28). Quod ergo ante gehennam mali pereunt, non est divini operis, sed humani. Quod autem in gehenna perituri sunt, hoc facit Dei æquitas, cui nulla placet peccantis iniquitas. *Qui enim diligit iniquitatem, edidit animam suam* (Psal. x, 6). Et dicit Joannes : *Quia omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit; et peccatum est iniquitas* (I Joan. iii, 4). Et Deus per prophetam dicit : *Quis anima quam peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 4). De Filio autem Dei Joan. dicit : *Scinus quia ille apparuit, ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est* (I Joan. iii, 5). Sicut ergo peccatum in eo non est, ita peccatum ex eo non est. Quod autem ex eo non est, opus ejus utique non est. **7** Quod autem nunquam est in opere ejus, nunquam fuit in prædestinatione ejus.

CAPUT VII. *Quomodo sunt mali a Deo prædestinati, non ad culpam, sed ad pœnam. Deus salvandos prævenit, damnandos invenit.*

Non ergo prædestinati sunt mali ad hoc quod male operantur, a concupiscentia sua abstracti et illecti, sed ad hoc quod juste patiuntur inviti. Prædestinationis enim nomine non aliqua voluntatis humanæ coactitia necessitas exprimitur, sed misericors et justa futuri operis divini sempiterna dispositio prædicatur. Deo autem misericordiam et judicium (Psal. c, 4) cantat Ecclesia, cujus hoc opus est in homine, ut occulto voluntatis suæ, non tamen injusto, consilio, aut gratuita misericordiam præroget misero, aut debitam justitiam rependat injusto. Imo aut misericorditer debitori donet quod si vellet juste posset exigere, aut juste cum usuris quod suum est exigat (Matth. xxv, 27), et iniquo debitori quod debetur iniquitatibus reddat. Ac sic, aut istum prorsus indignum misericordia præveniat, aut illum ira dignum inveniat. Ipse enim donat gratis indigno gratiam, qua justificatus impius illuminetur munere bonæ voluntatis, et facultate bonæ operationis, ut præveniente misericordia bonum velle incipiat, et subsequente misericordia bonum quod vult facere valeat. Utrumque autem prædestinando Deus præparavit in illa incommutabili voluntate, in qua sic futurum effectum hominis renovandi disposuit, ut ejus voluntas in opere novo nova esse non possit.

CAPUT VIII. *Gratia Dei hominis meritum et initiat ad justitiam et consummat ad gloriam. Quomodo præparatur voluntas a Domino.*

Donat etiam gratiam digno in retributione mercedis æternæ, ut scilicet sive cum implum ple justificat justus, quia de ipso Apostolus dicit, *Ut sit ipse justus, et justificans eum qui ex fide est Jesu* (Rom. ii, 26); seu cum justum jûste glorificat plus, *quia quos justificavit, illos et glorificavit* (Rom. viii, 3), eadem sit operatio gratiæ, quæ meritum hominis bonum, et initiat ad justitiam, et consummat ad gloriam. Primo inchoans in homine voluntatem bonam, deinde eandem voluntatem adjuvans inchoatam, ut eadem voluntas et divino dono bona sit, et divino adjutorio malam superare concupiscentiam possit, et Deo perficiente ta-

lis postmodum ipsa voluntas sit, ut malam concupiscentiam habere non possit. Ac sic in præsentī vita gratiæ adjutorio infirmitati non cedat, in futura autem, gratiæ beneficio, infirmitatem non habeat. Et nunc recreetur continuo juvenamine medicaminis, tunc vero fruatur æterna plenitudine sanitatis. Hæc autem Deus, sicut in prædestinatione semper habuit, sic per gratiam, sicut prædestinaverat, facit. Prædestinationis itaque ipsius insinuat agnitio, cum dicit Scriptura : *Et præparatur voluntas a Domino* (Prov. viii, 35, *justa LXX*). Non autem ob aliud præparata dicitur, nisi quia danda prædicatur. A quo enim præparatur per bonitatem sempiternam, ab ipso datur per indebitam gratiam. Quod ipse Dominus Ezechielis vaticinatione testatur, dicens : *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo in vobis, et auferetur cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et spiritum meum dabo in vobis. Et faciam, ut in justificationibus meis ambuletis et judicia mea observetis et faciatis* (Ezech. xxxvi, 26). Dat ergo Deus cor novum, ut in justificationibus ejus ambulemus, quod pertinet ad bonæ voluntatis initium. Dat etiam ut judicia ejus observemus et faciamus quod pertinet ad bonæ operationis effectum.

CAPUT IX. *A Deo est et voluntas et boni operis facultas. In Deo facimus virtutem, id est opus virtutis. Qui facit veritatem venit ad lucem. Deus omne opus bonum in nobis ipse facit.*

Unde cognoscimus Dei esse, et ut bonum facere velimus, et ut bonum facere valeamus. Cui sensui David omnino concordat, gratiam benevolendi sic ostendens divinæ largitatis directione donari : *A Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet* (Psal. xxxvi, 23). Opus quoque bonum non nisi a Deo in nobis, et in Deo a nobis fieri protestatur, dicens : *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis* (Psal. lxxvii, 29). Et alio loco : *In Deo facimus virtutem* (Psal. lxxix, 14), id est opus virtutis. Sic autem hic pro opere virtutis *virtutem* dixit fieri, sicut Joannes pro opere justitiæ *justitiam* dixit fieri. Ait enim : *Qui facit justitiam, justus est, sicut ille justus est* (I Joan. iii, 7). Paulus quoque optat a nobis Dei fieri voluntatem, dicens : *Deus autem pacis qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum, aptet vos in omni bono,*

D *ut faciatis voluntatem ejus* (Hebr. xiii, 20). Quid est autem facere voluntatem ejus, nisi facere opera quæ nobis inspirat et in nobis operatur voluntas ejus? Tale aliquid et in ipsius Redemptoris nostri sermonibus invenimus, dum veritatem fieri dicit, pro opere veritatis. Sic enim loquitur : *Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur ejus opera, quia in Deo sunt facta* (Joan. iii, 20). Hoc autem in Deo facimus, quod Deo in nobis faciente datur nobis ut faciamus. Quod evidenter in Epistola ad Hebræos ostenditur, ubi cum de Deo dictum esset : *Aptet vos in omni bono, ut fa-*

* Cod. ms. Thuan., *coactiva*.

ciatis voluntatem ejus, continuo sequitur : *Faciens in vobis quod placeat coram se* (Hebr. xiii, 21). Omne igitur opus, quod a nobis in Deo fit, Deus in nobis facit. Ex ipso enim, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. xi, 36). Ex ipso ergo est, et voluntas bona et operatio bona. Quod Doctor gentium his verbis affirmat : *Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate* (Philipp. ii, 13). Propterea, sicut Salomon dicit, *quia pręparatur voluntas a Domino*; sic etiam bona opera nostra Paulus a Domino asserit pręparata, hoc est in prędestinatione disposita. Dicit itaque : *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est. Non ex operibus, ut ne quis gloriatur; ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu, in operibus bonis, quę pręparavit Deus, ut in illis ambulemus* (Ephes. ii, 8). Sicut ergo pręparata est per prędestinationem voluntas a Domino, qua bonum velimus : sic etiam opera bona pręparavit Deus, ut in illis ambulemus.

CAPUT X. *Pręparatur a Deo per prędestinationem non solum voluntas, sed et opus bonum et vita æterna.*

Attendamus etiam vitam æternam, regnumque cęlorum divinitus a fide fidelibus pręparatum. Ipse quippe Christus dicturum se dextris ostendit : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi* (Math. xxv, 34). Sed et hoc ipsum opus est gratiæ. Ex gratia enim datur non solum justificatis vita bona, sed etiam glorificatis vita æterna. Quod Pauli tenemus prædicatione compertum, dicentis : *Stipendium enim peccati mors. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Jesu Domino nostro* (Rom. vi, 23). Cur autem mors stipendium, vita vero æterna gratia dicitur, nisi quia illa redditur, hæc donatur? Sed ubi illam Deus reddit, opus malum peccatoris hominis punit, quod nullatenus fecisset homo, nisi discessisset a Deo. Cum vero Deus vitam æternam donat, opus suum quod inchoavit justificans impium, perficit glorificans justum. Hæc autem utraque gratia, id est et vita bona et vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro est. *De plenitudine quippe ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia* (Joan. i, 16), scilicet gratiam glorificationis æternæ pro gratia justificationis indebitæ, ut gratia justificationis omne meritum malum debeat indebito beneficio : et meritum bonum jugi confirmet auxilio, cui gratia glorificationis justæ reddatur in præmio. Gratia autem etiam ipsa ideo non injuste dicitur, quia non solum donis suis Deus dona sua reddit : sed quia tantum etiam ibi gratia divinæ retributionis exuberat, ut incomparabiliter atque ineffabiliter omne meritum, quamvis bonæ et ex Deo datæ, humanæ voluntatis atque operationis, excedat. Quamvis enim non solum credendi in Christum lumen, sed etiam pro illo patiendi virtutem a Deo nobis donari. Paulus apostolus ostendat, dicens : *Vobis enim donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini* (Philip. i, 29), quod utrumque pertinet ad gratiam præsentis

bonæ vitæ, illam tamen futuræ vitæ gratiam omnibus præsentis temporis passionibus anteponit, dicens : *Non sunt condignę passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quę revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18). Et alio loco : *Id enim quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis nostrę, supra modum in sublimitate æternam glorię pondus operatur in nobis* (II Cor. iv, 17).

CAPUT XI. *Gratia præveniēdo incipit et subsequendo custodit opus bonum. In prędestinatione continetur omnis gratia vocationis, justificationis et glorificationis.*

Hanc gratiam non solum in præsentis vitæ justificatione, sed etiam in futuri sæculi remuneratione, dicit gratiam permanere, et super nos, hoc est super omnia bona cujuslibet hominis merita in Dei bonitate asserit abundare, dicens : *Ut ostendat in sæculis supervenientibus abundantes divitiis gratiæ suę, in bonitate super nos in Christo Jesu* (Ephes. ii, 7). Gratia est igitur retributio pia, qua Deus in præsentem tempore malis bona retribuit : illis videlicet quos justificat impios, ut deputetur fides ad justitiam. De qua retributione David dicit : *Quid retribuam Domino pro omnibus quę retribuit mihi* (Psal. cxv, 12)? Gratia est et illa justa retributio, qua bonis suis meliora retribuens, Deus glorificaturus est justos. Et hoc enim gratiæ opus erit. Quia ut hoc mereantur, ipsa præveniēdo, misericorditer incipit; ipsa subsequendo, custodit. Ista gratia in Scripturis etiam misericordia nominatur. De qua dicit David : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. lvm, 11). Et alio loco : *Misericordia tua subsequitur me per omnes dies vitę meę* (Psal. xxii, 6). Prævenit igitur impium, ut fiat justus; subsequitur justum, ne fiat impius. Prævenit cæcum, ut lumen quod non invenit, donet; subsequitur videntem, ut lumen quod contulit, servet. Prævenit elisum, ut surgat; subsequitur elevatum, ne cadat. Prævenit, donans homini bonam voluntatem; subsequitur benevolentem, operando in illo boni operis facultatem. Hoc igitur ista misericordia Dei in homine subsequitur, quod præveniens ipsa largitur. Et ideo non solum errantem justificando ad viam revocat, sed etiam bene ambulātem custodit et adjuvat, ut ad donum glorificationis æternæ perducatur. Hæc autem omnia, id est et vocationis nostrę initia, et justificationis augmenta, et glorificationis præmia, in prędestinatione semper Deus habuit : quia et in vocatione, et in justificatione, et in glorificatione sanctorum, gratiæ suę opera futura præscivit. Ob hoc totum Deo assignat Apostolus dicens : *Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et glorificavit* (Rom. viii, 29). Verumtamen cum simul justificatos et glorificatos audimus, non simul et justificationis et glorificationis opus præsentem tempore deputemus. Justificationis enim gratia in præsentem datur, glorificationis autem futura servatur. Ista est fidei, illa speciei (al. spei). Dicit autem Paulus : *Quia nunc per*

* In codd. editis, *fide fidelibus*, sed a c. ms. Thuan. *fide* abest.

fidem ambulamus, non per speciem (II Cor. v, 7). A Quod enim nunc sancti credunt, tunc videbunt. Propter quod Ecclesiae dicitur, *Audi, filia, et vide*; quia fides ex auditu, unde justus ex fide vivens, fiducialiter dicit: *Credo videre bona Domini, in terra viventium* (Psal. xxvi, 13). Iste igitur est in homine ordo divinae redemptionis ac remunerationis, ut nunc justificatus credat, quod tunc glorificatus accipiat. Propter quod Paulus ait: *Non quod jam acceperim, aut jam persecutus sim* (Philip. iii, 12).

CAPUT XI. *Deus fecisse dicitur quod faciendum prædestinavit. Promissa Dei certa sunt ex omnipotentia.*

In hac ergo justificatione sancti euntes eunt et flent, mittentes semina sua; in illa vero glorificatione venientes venient in exultatione, portantes manipulos suos. In hac operarii patrisfamilias in vinea operantur; in illa autem denarii mercede sine dubio potentiuntur. Istam Deus nunc donat, ut initium meriti boni gratis indignus accipiat; illam vero in futurum repositam servat, qua boni meriti præmium accipere dignus possit, qui boni meriti principium, cum esset indignus, accepit. Dicens igitur Paulus: *Quia quos Deus justificavit, illos et glorificavit* (Rom. viii, 30), non utrumque præsentis vitæ deputat, sed ea fide quod futurum est, velut factum firmat, qua fide propheta de Deo dicit: *Qui fecit quæ futura sunt*. In illa quippe immobilitate consilii sui, secundum bonum placitum (al. beneplacitum) ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terra sunt (Eph. i, 9, 10); in ipso ex æternitate dispositionis suæ, in prædestinatione jam fecit, quæcunque effectu operis sui, tempore congruo facienda disposuit. Sicut enim omne Creatoris opus sine initio non potuit, nec potest fieri: sic illa sempiterna voluntas ejus, nunquam mutabilitati subjacet, qua initium existendi non habet. Quod autem semper sic est, ut esse non coeperit, procul dubio sic est, ut id quod est non esse non possit. Vera igitur immutabilitas, digne vera vocatur æternitas, in qua æternitate incommutabilis voluntatis suæ Creator ille jam fecisse dicitur, quod in creatura mutabili, prout opportune faciendum disposuit, sic rite dispositum facit. Et ideo quæcunque promisit, jam facta dicimus, quia de faciendis dubitare non debemus. Abraham enim pater noster (sicut ait Apostolus) in reprobatione Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcunque promisit, potens est et facere (Rom. iv, 20). Ideo ergo in Dei promissis nulla est falsitas, quia in faciendis nulla omnipotenti est difficultas. Et propterea ibi nunquam deest **II** voluntatis effectus, quia voluntas ipsa non aliud invenitur esse quam virtus. Quidquid autem vult, potest, qui quantum vult, tantum potest. Propterea de solo digne dicitur: *Omnia quæcunque voluit, fecit* (Psal. cxiii, 11). Et iterum: *Subest enim tibi, cum voles posse* (Sap. xii, 18). Ideo diximus tantam ibi esse virtutem voluntatis, quanta est voluntas ipsa virtutis. Quia cui semper subest cum volet, posse non aliud est in illo velle quam posse.

CAPUT XIII. *Iusta Dei prædestinatio ad pœnam pro peccatis. Sanctis gratiam, impiis justitiam Deus ex-*

hibet. Futura Dei ira condemnatio est ad pœnam.

Quia ergo Deus nulla necessitate compellitur ut aliquid nolens promittat, nullius utique adversitatis impeditur obstaculo, quo id quod promisit, aut minus quam vult, aut tardius, faciat. Proinde potuit, sicut voluit, prædestinare quosdam ad gloriam, quosdam ad pœnam. Sed quos prædestinavit ad gloriam, prædestinavit ad justitiam. Quos autem prædestinavit ad pœnam, non prædestinavit ad culpam. Posset enim peccatum aliquod ex prædestinatione Dei esse, si posset aliquis hominum juste peccare. Nullus autem hominum juste peccat, quamvis eum juste Deus peccare permittat. Juste enim deseritur a Deo, qui deserit Deum. Et quia homo deserens Deum peccat, deserens peccatorem Deus justitiam servat. Quid autem magis justum quam ut ille qui desiderio peccandi jam peccat, pro eo quod desiderans peccare, ipse sibi noxius efficitur, semetipsum peccato suo lædere permittatur?

In sanctis igitur coronat Deus justitiam quam eis gratis ipse tribuit, gratis servavit, gratisque perfecit. Iniquos autem condemnabit pro impietate vel injuria, quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat, in istis autem opera non sua condemnat. Hoc itaque prædestinavit Deus, quod erat ipse facturus, aut quod fuerat largiturus. Illud vero nullatenus prædestinavit, quod sive per gratiam, seu per justitiam facturus ipse non fuit. Proinde diligentissime requirendum videtur, quid in his Deus operetur, quos gratis justificat; quid etiam in illis, quos juste condemnat. Dicit enim eximius gentium Doctor: *Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus Deus, qui infert iram? Secundum hominem dico? absit* (Rom. iii, 5). Hic autem iram pro condemnatione posuit, sicut alibi Joannes Baptista dicit: *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum* (Joan. iii, 36). Hanc iram Phariseis et Sadduceis cum oburgatione denuntiat dicens: *Genimina viperarum, quis vobis ostendit fugere a futura ira* (Matth. iii, 7; Luc. iii, 7)? Ab hac ira nos Dominus Christus eripuit, quod Paulus veridica prædicatione firmavit, dicens Thessalonicensibus: *Quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero, et expectare Filium ejus de cælis, quem suscitavit a mortuis Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura* (I Thess. i, 9). Hanc iram, id est punitionem, quæ parata est malis, alio loco interitum vocat dicens: *Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugiet* (I Thess. v, 3).

CAPUT XIV. *An opera damnandorum sint prædestinata sicut opera justorum. Initium bonæ voluntatis prædestinatum a Deo. Deus facit ut faciamus bonum.*

12 Quæramus itaque utrum credendus sit Deus iniquorum opera prædestinasse, pro quibus eos condemnet, sicut in sanctis prædestinasse dicitur, quod coronet? Cum vero causam condemnationis iniquorum, et glorificationis sanctorum quærimus, non prædestinatos negamus, vel illos ad pœnam, vel illos ad gloriam. Sed utrum, sicut creduntur prædestinata divinitus opera bona, pro quibus glorificabuntur ju-

sti, sic credenda: sicut prædestinata divinitus opera mala, pro quibus in æternum puniuntur injusti? Dicitur enim in libro Psalmorum: *Injusti puniuntur, et semen impiorum peribit, salus autem justorum a Domino* (Psal. xxxvi, 28). De utrisque et Salvator noster dicit: *Tunc illi ibunt in combustionem æternam, justis autem in vitam æternam* (Matth. xv, 46). In utrisque ergo, id est justis et injustis, tria quædam considerata existimo, initium voluntatis, progressum operis, finem retributionis. Ut in his quæcunque justa et bona videmus, justo et bono Deo demus; illa autem Deo indigna noverimus, in quibus nec bonitatem nec justitiam invenimus. Et considerata operum qualitate, illa credamus a Deo prædestinata, quæ misericordiæ vel æquitati divinæ condigna repèriuntur et congrua: *Misericors enim et miserator et justus Dominus* (Psal. cxi, 4). Ac primo totius bonæ voluntatis initium ab illa sempiterna Trinitate, quæ unus solus et verus est Deus, et prædestinatum cõstemur et datum. Hoc enim homini gratuita justificatione tribuit præparatum, quod in æterna prædestinatione præparaverat tribuendum. Hanc voluntatis præparationem, superius sanctæ Scripturæ testimonio demonstravi, quo dictum est: *Præparatur voluntas a Domino*. Ab ipso ergo voluntas præparatur, qui in nobis et velle et perficere misericorditer operatur. Dicit enim Apostolus: *Deus est enim qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate* (Philipp. ii, 13). Loquens etiam Deus per prophetam, se ipsum facere confirmat quod fidelibus donat ut faciant, secundum illud oraculum, quod est a nobis supra jam positum, quo dicit: *Et factam ut in justificationibus meis ambuletis, et iudicia mea observetis et faciatis* (Ezech. xxxvi, 27). Quid est autem, *factam ut faciatis*, nisi, mei erit operis omne bonum quod operati fueritis? Ipse ergo facit ut faciamus, quo in nobis operante, sit omne bonum quod facimus. De quo dicitur ad Hebræos: *Aptet vos in omni bono, faciens in vobis quod placeat coram se* (Hebr. xiii, 21). Demonstrata itaque Dei gratia in bona voluntate et operatione hominis, futuræ quoque retributionis gloriam, quæ donabitur sanctis, quis divinæ gratiæ non esse contendat? cum sive credentes, sive operantes, licet nostra sit fides, et nostra sint opera, sicut ipse Dominus dicit: *Secundum fidem tuam fiat tibi*. Et beatus Joannes prædicat: *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra* (I Joan. v, 4). Paulus quoque ita scribit: *Grattas ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiat in universo mundo* (Ephes. i, 4). Opera quoque nostra Dominus ipse testatur dicens: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes vestra bona opera, glorificent Patrem vestrum qui in cælis est* (Matth. v, 16). Tamen quia ista cum habemus non habemus ex nobis nata, sed a Deo donata, sicut Apostolus dicit: *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus* (I Cor. ii, 12); et quia quæcunque nobis facienda donat, sicut habere non possumus, nisi ipse nobis lar-

giatur, sic facere non possumus, nisi ipse nobis quod largitus est operetur.

CAPUT XV. *Non debemus nobis aliquid boni operis tanquam nostrum ascribere. In hac vita nemo perfectus nisi spe futuri gloriæ. Paulus perfectus et imperfectus.*

Propterea nullatenus sinimur, imo salubriter prohibemur, tam in nostra fide quam in nostro opere, tanquam nostrum nobis aliquid vindicare. Dicit enim Vas electionis: *Quid autem habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisset* (I Cor. iv, 7)? Et in sancto Evangelio præcursoris dominici vox est: *Non potest homo accipere quidquam, nisi datum ei fuerit de cælo* (Joan. iii, 27). Jacobus quoque apostolus protestatur: *Quia omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est descendens a Patre luminum* (Jac. i, 17). Quod est autem magis donum perfectum, quam glorificatio futura sanctorum? Nunc enim divinorum munerum (ut ita dicam) nondum est perfecta perfectio, utpote ubi omnis perfectus perfectionis est indigus. Namque ille qui dixit: *Quotquot (al. quicumque) ergo perfecti sumus, hoc sentiamus* (Philipp. iii, 15), idem dicit: *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim* (Ibid. 12). Fuit ergo perfectus spe futuræ glorificationis; fuit autem imperfectus onere corruptionis et mortalitatis. *Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (Sap. ix, 15). Fuit perfectus expectatione muneris; fuit imperfectus fatigatione certaminis. Fuit perfectus, quod mente serviebat legi Dei; fuit imperfectus, quod carne serviebat legi peccati. Fuit perfectus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo (Philipp. i, 23); fuit autem imperfectus, quia quoad fuit in corpore, peregrinabatur a Domino. Fuit perfectus, *plurimum sciens, quia Deus, quæcunque promisit, potens est et facere* (Rom. iv, 21); fuit autem imperfectus, quia Deus in sanctis suis quædam nondum fecit ex omnibus quæ promisit. Propter quod etiam omnes antiqui justis (sicut idem Apostolus dicit), *Testimonio fidei comprobati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius providente, ne sine nobis perficerentur* (Hebr. xi, 59). Sicut ergo præcedentes sancti testimonio fidei comprobati, non sunt sine subsequenti perfectione perfecti: sic subsequentes sancti non possunt sine præcedentibus perfici. Donum itaque perfectum tunc omnibus dabitur quando sanctis æterna glorificatio tribuetur. Tunc sicut Veritas dicit: *Iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris sui* (Matth. xiii, 43). Illius est igitur etiam hoc donum perfectum, a quo est doni totius initium. Quod etique donum non diceretur, si non etiam hoc ex gratia donaretur.

CAPUT XVI. *Gratis operatur Deus salutem nostram. Vera gloria a Deo solo est.*

Unus autem Deus est, qui gratis et vocat prædestinatos, et justificat vocatos, et glorificat justificatos. Sicut autem non est aliud justificare, nisi justos facere, sic non est aliud glorificare, nisi gloriosos facere. Proinde, quia Deus suos et justificat et glorificat, sicut gratiæ ipsius opus est, cum facit justos, sic gratiæ ipsius

opus erit, cum faciet gloriosos. Quia sicut nemo potest habere veram justitiam, nisi fuerit justificatus, sic nemo potest habere veram gloriam, nisi fuerit glorificatus. Unde autem sit vera gloria, Salvator noster cum Judæos increparet ostendit, dicens: *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab invicem accipitis: et gloriam quæ a solo Deo est, non queritis* (Joan. v, 44)? Hunc sensum habens Paulus et veraciter dicens: *Nos autem sensum Christi habemus* (I Cor. ii, 16), sicut gloriam veram a Deo esse noverat, ita justitiam veram ex Deo esse confirmat dicens: *Ut inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est justitia in fide* (Philip. iii, 9). Et quamvis abundant plurima documenta, quibus clareat non solum bonæ voluntatis bonæque operationis gratiam, sed etiam ipsam sanctorum glorificationem, divinitus et inchoari prorsus et perfici, tamen arbitror etiam hæc quæ a nobis posita sunt utcumque sufficere.

CAPUT XVII. *Initium omnis peccati superbia. Casus et pœna Luciferi. Casus primi hominis.*

Et ideo jam, ut libelli series temperetur, malorum quoque voluntatem, operationem ac retributionem considerare debemus. Ut agnoscamus utrum malos Deus justus ad hoc prædestinaverit faciendum, quod in eis puniturus est factum. An idcirco iniquos ad supplicium juste prædestinaverit, quia eorum mala opera, licet futura præsciret, non tamen ipse prædestinavit ut futura essent, quia non ipse fecit ut fierent. Itaque si initium peccati requiritur, nihil aliud nisi superbia invenitur. Dicit enim Scriptura: *Initium omnis peccati superbia* (Eccli. x, 15). Quæ utique tunc initium sumpsit, cum angelus adversus Deum elatus, et ipsa elatione prostratus, per concupiscentiam (quæ radix est omnium malorum) volens usurpare quod illi datum a Deo non fuit, a Deo discessit et cecidit, in quo si stetisset, non cecidisset. Sed per concupiscentiam malam, quia concupivit plus extra se, minus factus est in se. Quam concupiscentiam, licet explere nequiverit opere, tamen retinuit voluntate. Sic ipse sibi jam factus est pœna, ut supplicium semper esset malo voluntas mala, tanquam cæco ipsa cæcitas sua. Et concupiscentia peccandi tormentum fieret peccatori, et rebellis, ac refuga, qui illam imperurbabilem requiem fugerat, deinceps perturbationi serviret, atque a bono domino relinqueretur juste, quem ipse reliquit injuste. Ita factum est ut perseverans inordinatus ex se, ordinaretur in se: et in eo qui in se ordinem perderet, divini ordinis ratio non periret. Hoc et in homine contigit, quem ipse diabolus serpentina calliditate dejecit. A domino quippe bono dissentiens, et servo malo consentiens, malæ voluntatis effectum plenum adipisci non potuit: quia ipsa malitia voluntatis a Deo non fuit. Hanc enim, si a Deo non discederet, non haberet.

CAPUT XVIII. *Rationalis creatura beata non potest esse nisi Creatorem plus diligat quam se ipsam. Voluntas*

rationalis si se Deo subicit, sublimatur; et se effert, deprimitur. Deus humiles facit, non inventit.

Bonus ergo Deus bonarum est conditor naturarum. Vidit enim Deus (sicut scriptum est) omnia quæ fecit, et ecce bona valde (Gen. i, 31). In quibus omnibus quæ fecit, rationalem creaturam meliorem cæteris fecit. Sic tamen potiori creaturæ majus voluit inesse bonum, ut etiam infimæ creaturæ nullum inesset substantialiter malum. Ac per hoc, superius esset infimo bono melius creatum bonum, cui summum bonum (quod creatum non est, et a quo omne mutabile bonum creatum est) juste dominaretur. Cujus etiam participatione **15** beatum esset, si summo bono humili dilectione serviret. Creaturæ quippe rationali alia beatitudo nec potuit, nec potest esse, nec poterit, nisi ut agnoscens, a quo non solum facta, sed etiam a quo rationalis est facta, majorem dilectionem exhibeat bono creatori quam sibi. Neque enim ei inesse posset ullatenus ratio, nisi ei posset creatoris inesse dilectio, quia nec est alia quæ vera sit sapientia vel intelligentia creaturæ rationalis, nisi dilectio creatoris, in qua tanto magis minusve est dilectio sui, quanto magis minusve dilectionem suo exhibet creatori. Voluntas porro creaturæ rationalis sine qualicumque amore non potest esse: nec sic potest diligere, ut amorem suum non velit ad aliquid religere, quæ inter summum bonum, a quo creata est, et infimum bonum, cui prælata est, medio quodam loco posita, profecto aut in infimo bono necesse est miserabiliter jaceat, aut in summo bono veraciter feliciterque requiescat. Quodam etenim amore rapitur, seu cum obedientia sublevatur, et creatori bono bona subicitur: sive cum superbia deprimitur, ut creaturæ bonæ male dominetur. Sicut enim fit elatione humilis, sic fit humilitate sublimis. Dicit enim Dominus et Magister noster: *Omnis qui se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Propter quod item scriptum est: *Deus superbia resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacob. iv, 6; I Petr. v, 5). Neque vero Deus humiles, quibus dat gratiam, ante datam humiles invenit: sed dando gratiam, humiles facit. Hoc ipsum enim, Deus a per gratiam donat: ut quisque eam acceperit, humilis fiat. Propter quod ipse Unigenitus sanctæ humilitatis doctor atque largitor dicit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. xi, 29). Hanc requiem perdiderunt, qui humilitate rejecta adversus vitam suam tumuerunt, et in mortem per superbiam reciderunt. De talibus enim dictum est: *Dejecisti eos, cum extollerentur* (Psal. lxxii, 18). Talibus autem propterea Deus resistit, quia in eis superbiam ipse non fecit: per quam injuste malunt in peccatum cadere, et per quam juste mererentur in peccato b permanere.

CAPUT XIX. *Interitus non ex Deo, sed ex superbia est. Deus peccati ultor est, non auctor.*

Proinde, quia initium malæ voluntatis superbia est,

a Abest a cod. mss. ver gratiam.

b Al. remanere, ut habent mss.

quæ ex Deo non est, perspicue claret, non ex Deo esse hominibus interitum malæ operationis, sed a justo iudice retribui malis interitum ultionis. Mala quippe voluntas non pertinet ad optimum creatorem; justa vero ^a *injusti angeli hominisque* damnatio pertinet ad æquissimum cognitorem. Ad voluntatem igitur malam Deus hominem non prædestinavit, quia homini eam daturus ipse non fuit. Quomodo enim Deus hominem, quem ad imaginem suam fecit, prædestinaret ad malam voluntatem, quam ipse non fecit? Itaque peccare in hoc homo cœpit, in quo a Deo discessit. Scriptum est enim : *Quia initium superbiae apostatare a Deo (Eccli. x, 14). Et alio loco : Ecce omnes qui se elongant a te, peribunt : perdidisti omnes qui fornicantur abs te (Psal. LXXII, 27).* Isti ergo qui se elongant et fornicantur a Deo, utique peccando pereunt per suam malam voluntatem, quæ non est ex Deo. Perdet autem illos Deus juste iudicando, quod **16** competit Deo. Non enim eos Deus iudicio perderet, nisi per suas iniquitates ipsi periissent. Scriptum est enim : *Defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam (Ibidem).* Defectus ergo a summo bono ad infimum bonum, hoc est peccatoris proprium et voluntarium malum, quo malo seipsum perdit injustus. Et quia huic malo auctor non est Deus, sed homo perversus, digne itaque homini, qui se perdidit peccato, redditur in tormentis æterna perditio : ut pereat quidem, qui perire voluit, non tamen sic pereat, quem admodum voluit. Qui enim sic peccat, delectatione peccatorum illectus, ut si posset fieri, maneret in opere peccati perpetuus, juste quidem est in perditione peccati dimissus, quo propria cecidit voluntate. Sed non ibi fuit impune dimittendus, ne Deus fidelis, in quo non est iniquitas, qui est justus et sanctus, si peccatorem semper in peccato relinqueret impunitum, putaretur illi placere peccatum. Quam sententiam in quibusdam Deus arguit per Malachiam prophetam, qui dicunt : *Omnis qui facit malum, bonus est coram Domino, et ipse in eo placuit, et ubi est Deus justitiæ (Malach. II, 17).* Juste igitur est subsequuta severitas iudicis, ubi præcessit iniquitas peccatoris, quia illius rei Deus ultor est, cujus auctor non est, id est iniquitatis, quam potest Deus punire, non facere. Scriptum est enim : *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Et scitis, quia ille apparuit ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat (I Joan. III, 4-6).* Et iterum : *Deus fidelis, in quo non est iniquitas, justus et sanctus Dominus (Deut. XXXII, 4).* Iniquitas igitur, quia in Deo non est, utique ex Deo non est.

CAPUT XX. *Iniquitas ex inordinato amore mundi. Peccati initium inordinata dilectio.*

Quæ est autem iniquitas, nisi mala concupiscentia? quam ex Deo non esse Joannes apostolus manifestat, dicens : *Si quis diligit mundum, non est caritas Patris in eo, quia omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est; et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est (I Joan.*

A II, 15, 16). Hic autem mundi nomine homines significat mundi istius dilectores : qui non ideo pro dilectione mundi puniendi sunt, quia aliquam substantiam malam diligunt, cum substantia naturaliter nulla sit mala, sed quia dilectionis ordinem non tenentes, dum plus justo diligunt mundum, minus Deum diligunt quam diligere debuerunt. Non autem aliquid inordinatum Deus fecit, nec aliquid inordinatum fieri prædestinavit, qui per apostolum suum imperat, ut *omnia honeste et secundum ordinem fiant (I Cor. XIV, 40).* Propter quod et in sanctis eloquiis, ut peccatum vitetur, caritas ordinari præcipitur. Scriptum est enim : *Ordinavit in me caritatem (Cant. II, 4).* Huic ordini congratulatur Apostolus dicens : *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens, et videns ordinem vestrum (Coloss. II, 5).* Peccati vero initium si attendatur, puto quod nihil est aliud quam ordinarum a Deo rerum inordinata rationalis creaturæ dilectio, quæ sponte perdendo dilectionis ordinem, perdidit et salutem. Ad hoc non est a Deo prædestinata rationalis creatura. Neque enim alia est ejus prædestinatio, nisi futurorum operum ejus æterna præparatio, in qua nullius causa mali poterit inveniri, quia ex voluntate Dei nunquam processit origo peccati.

CAPUT XXI. *Non prædestinat Deus hominem ad peccandum. Prædestinatio bonorum est ex gratuita Dei misericordia.*

17 Misericors etenim Dominus et justus, de quo alio loco scriptum est : *Misericordiam et veritatem diligit Dominus Deus (Psal. LXXXIII, 12).* In omnibus ergo operibus ejus, aut justa veritas custoditur, aut pia misericordia prærogatur. Porro autem, cum negare non possimus a Deo bono factum hominem bonum, si dixerimus eum a Deo prædestinatum ad opus aliquod malum, nos Deo misericordiam et justo tale opus (quod absit) ascribimus, ubi nec misericors possit inveniri, nec justus. Si enim cum a Deo fieret homo, sic erat in præsentis opere Dei bonus, ut in prædestinatione ejus esset malus, procul dubio Dei opere malus futurus erat, a quo ad peccandum prædestinatus fiebat. Ubi statim illa consequetur absurditas, ut dicatur, quia Deus, de quo propheta dicit : *Qui fecit quæ futura sunt (Isai. IX),* in se habuerit (quod absit) iniquitatis originem, si hominem a se factum ipse prædestinaverat peccatorem; prædestinatio enim ejus, præparatio est operum ejus. Et sicut competit Deo bono ut causa sit totius operis boni, sic incongruum est ut imputetur ei causa cujuslibet operis mali. Deinde attendamus quia nulla ratio redditur qua homo ad peccatum prædestinatus a Deo credatur. Si enim in his quos *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi benedixit in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo Jesu, sicut elegit eos in ipso ante mundi constitutionem, ut essent sancti et immaculati in conspectu ejus in caritate, qui prædestinavit eos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum (Ephes. I, 4, 5);* si ergo in his causa prædestinationis

^a Hæc verba, *injusti angeli hominisque*, absunt a cod. Thuan. et Victorino; leguntur in cod. Corbeiensi.

quærat, non utique alia, sed sola gratuita Dei misericordia reperitur. Ipse est enim de quo dicit psalmus: *Misericors et miserator Dominus, longanimis et multæ misericordiæ: non in finem irascetur, neque in æternam indignabitur: non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quia secundum altitudinem cæli a terra elongavit iniquitates nostras a nobis. Sicut miseretur pater filiis, ita misertus est Dominus timentibus eum* (Psal. cii, 8). In his omnibus tot ac talibus bonis, quæ Dominus retribuit malis, quid aliud quam indebita misericordia canitur? quidve aliud quam gratuita pietas prædicatur? Nam et in eo, quod non *secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis*, gratuita manifestatur justificatio impiorum. Et in eo, quod *sicut miseretur pater filiis, ita misertus est Dominus timentibus eum*, gratuita claret per eandem fidei justificationem adoptio filiorum. Neque enim sicut pater filiis miseretur, nisi nobis gratia pater factus, nos sibi filios facere dignaretur. *Quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (Joan. i, 12).

CAPUT XXII. *Nemo prædestinatur ad perpetranda peccata.*

Hæc est in sanctis causa prædestinationis divinæ, præparatio scilicet justificationis et adoptionis indebitæ, quam quia non merebatur voluntas hominis mala, non est ejus causa, nisi sola Dei voluntas bona. In his autem qui putantur prædestinati, non ad luenda supplicia, sed ad perpetranda peccata, cum causa prædestinationis quæritur, non invenio quid **C** respondere posset, quisquis hanc asserere meditatatur. Nunquid enim, sicut recte dicimus, ad hoc prædestinatos sanctos, ut Deo in eis misericorditer operante, ex malis fierent boni, et ex impiis justi, quod cum dicimus, ad Dei gloriam dicimus, nunquid sic recte dicere poterimus, ad hoc prædestinatos iniquos, ut Deo in eis, etsi non misericorditer, saltem juste operante, ex bonis fierent mali, aut ex justis fierent impii? Absit hoc a nobis atque ab omnibus Christianis, ut causam cujuslibet peccati quisquam deputare divinæ audeat æquitati: cum nec malitiæ, nec impietatis cujusquam causa esse possit, nisi in eo qui malus atque impius fuerit. Ut ergo ex malis fiant homines boni, et ex impiis justi, laudanda est Dei misericordia: ut autem ex bonis fiant homines mali, aut ex justis iniqui, si divinæ prædestinationis asseritur causa, erit (quod absit) vituperanda justitia. Quinimo nec justitia justa dicitur, si puniendum reum non invenisse, sed fecisse dicitur. Major vero erit injustitia, si lapsus Deus retribuit poenam, quem stantem prædestinasse dicitur ad ruinam.

CAPUT XXIII. *Mala hominis voluntas non est Dei plantatio. Suavis et bonus Dominus non creavit amaritudinem et malitiam voluntatis perversæ. Præcivit Deus homines peccaturos, sed eos ad peccandum non prædestinavit.*

Quæro autem cur primum hominem, quem (sicut scriptum est) *fecit Dominus rectum* (Eccles. vii, 30), prædestinare potuerit ad peccandum, id est ad vo-

luntatem malam, quæ est totius origo peccati, quam utique aut retribuisset Deum nondum peccanti homini, aut retribuisset credendum est peccatori. Hanc itaque si nondum peccanti homini tribuit, ipse (quod absit) auctor iniquitatis existit, qui malam voluntatem dedit homini bono, per quam peccans æterno mereatur purgari supplicio. Et ubi est, quia *Deus mortem non fecit* (Sap. i, 13)? Et quia *non est iniquitas apud Deum*? Et quia *justus Dominus, et justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus* (Psal. x, 8)? Si autem malæ voluntatis initium peccatori homini non tribuit, sed retribuit Deus, ut ab homine credatur cõpisse peccatum, a Deo autem redditum malæ voluntatis initium dicatur, quod peccatum homo facere potuit, in quo voluntas mala non fuit? cum nullus fructus iniquitatis exoriri possit, nisi quem radix voluntatis malæ protulerit. *De corde enim* (sicut Veritas ait) *exerunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemie. Hæc sunt quæ coinquant hominem* (Matth. xv, 19). Propter quod Deus ipse per Jeremiam sic humanæ malitiam voluntatis objurgat, ut eam a se alienam esse perdoceat. Dicit enim: *Ego te plantavi vineam fructiferam, quomodo conversa es in amaritudinem vitæ alienæ* (Jer. ii, 21)? Alienam utique a se vitem dicit non vitio divinæ conditionis, sed aversione propriæ voluntatis, quæ juste culpatur, pro eo quod amaritudinem protulit, quam in ea Deus ipse non fecit. Quoniam ipsam amaritudinem, nec ex Dei prædestinatione, nec ex Dei opere, sed ex malitia suæ voluntatis habuit. Pro qua amaritudine sic eam Deus per supra memoratum prophetam denuo increpat: *Scito quam malum est tibi et amarum reliquisse Dominum Deum tuum, et non esse timorem meum apud te* (Ibid., 19). Cum ergo hoc sit homini malum et amarum reliquisse Dominum, et timorem Dei apud eum non esse, quis ita sit contrarius veritati, ut putet a bono ac suavi Deo (de quo scriptum est:) *Quam bonus Deus Israel rectis corde* (Psal. lxxii, 1)? Et quia *nemo bonus nisi solus Deus* (Marc. x, 18), et de quo Apostolus dicit: *Ut ostendat in sæculis supervenientibus abundantes divitiæ gratiæ suæ in bonitate super nos* (Ephes. ii, 7). Et de cujus suavitate canitur: *Gustate et videte quam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). Et de cujus eloquiis denuo prædicatur: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo* (Psal. cxviii, 105). Et rursus: *Judicia Dei vera, justificata in semetipsis, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* (Psal. xviii, 11). Quis ergo putet a bono ac suavi Deo prædestinatum hominem aut ad malitiam voluntatis, qua bonum Deum relinqueret, aut ad amaritudinem contumaciæ, qua suavem Dominum non timeret? Proinde fidelibus congruit credere et fateri Deum bonum et justum præcivisse quidem peccaturos homines, quia nihil eum latere potuit futurorum (neque enim vel futura essent, si in ejus præscientia non fuissent), non tamen prædestinasse quemlibet hominem ad peccatum, quia si ad peccatum aliquod hominem Deus prædestinaret, pro peccatis hominem non

puniret. Dei enim prædestinatione aut peccatorum præparata est pia remissio, aut peccatorum justa punitio. Nunquam igitur Deus ad hoc hominem potuit prædestinare, quod ipse disposuerat et præcepto prohibere, et misericordia diluere, et iustitia punire. Iniquos itaque, quos præscivit Deus hanc vitam in peccato terminaturos, prædestinavit supplicio interminabili puniendos, in quo sicut culpanda non est præscientia humanæ iniquitatis, ita prædestinatio justissimæ laudanda est ultionis, ut agnosceret non ab eo prædestinatum hominem ad quaecunque peccatum, quem prædestinavit peccati merito puniendum.

CAPUT XXIV. *Deus prædestinavit bonos misericorditer ad gloriam, malos iuste ad supplicium. Deus non omnia promisit quæ prædixit, nec omnia prædestinavit quæ præscivit.*

Deus itaque omnia hominum opera, sive bona, seu mala præscivit, quia eum latere nihil potuit, sed sola bona prædestinavit, quæ se in filiis gratiæ facturum esse præscivit; mala vero futura opera illorum quos non prædestinavit ad regnum, sed ad interitum præscivit potentissima deitate, et ordinavit provida bonitate; et quia præscius fuit quod eadem mala, non solum ipse facturus non esset, sed nec homo in quantum ei humiliter adhæsisset, in eo nobis insuperabilem potentiam præscientiæ suæ magis ostendit, quia nec in malis prædestinationem iustitiæ suæ vacare permisit. Ostensurus itaque Deus, quid reddendum præsciverit, et quid donandum, prædestinavit illos ad supplicium, quos a se præscivit voluntatis malæ vitio discessuros. Et prædestinavit ad regnum, quos ad se præscivit misericordiæ prævenientis auxilio redituros et in se misericordiæ subsequentis auxilio esse mansuros. In istis misericordiam custodiens, in illis iustitiam tenens; istis quod promisit pie tribuens, illis nihilominus quod prædixit iuste retribuens. Sic autem Deus non omnia promisit quæ prædixit, quamvis prædixerit omnia quæ promisit. Sicut non omnia prædestinavit quæ præscivit, quamvis omnia prædestinata præsciverit. Præscivit enim voluntates hominum bonas et malas, prædestinavit autem non malas, sed solas bonas. Et licet in ejus prædestinatione non fuerit, ut malitiam voluntati humanæ dedisset, fuit tamen in ejus prædestinatione, quid humanæ voluntatis malitiæ reddidisset. Propter hoc, quia sicut Psalmista testatur, **20** *Misericors est Dominus et justus (Psal. cxiv, 5)*, prædestinavit justos ad gloriam, iniquos ad pœnam. Justificandis ergo atque glorificandis prædestinatum misericordiæ suæ opus prædixit pariter et promisit. Iniquis autem prædestinatum iustitiæ suæ opus prædixit tantummodo, non promisit.

CAPUT XXV. *De eodem argumento.*

Quod si quis quærat cur Deus omnia quidem prædestinata prædixerit, non tamen omnia prædestinata promiserit, respondemus promissionem dici non posse, nisi cum aliquid ad hoc prædicatur faciendum, ut possit ei cui promittitur prodesse jam factum. Et promissum semper esse doni, non semper esse iudicii, cum promissi largitas semper lætificet, iudicii

A vero severitas aliquando contristet. Quod propheta metuens hujuscemodi ad Deum orationem effundit: *Ne intres in iudicio cum servo tuo; quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. cxlii, 2)*. Sciebat enim cunctos pari retinendos punitiois vinculo, nisi Deus, in quibus vellet misericordiam fecisse, *superexaltaret iudicium (Jacob. ii, 13)*. Iustificatio (al. iudicio) igitur et glorificatio quæ non est homini ex homine, sed ex Deo, quia multum sanctis fuerat profutura, ideo prædicta est et promissa. Punitio vero, quæ in æternum fuit impiis obfutura, prædicta est tantummodo, non promissa. Quod etiam divinis testimoniis facilius ostenditur. In illo quippe prophetæ loco utrumque pariter invenitur expressum, ubi Deus per Isaiam eos qui sibi non servantur,

B his arguit verbis: *Ecce qui servantur mihi, manducabunt, vos vero esurietis. Ecce qui servantur mihi, bibent, vos vero sitietis. Ecce qui servantur mihi, lætabuntur, vos vero confundemini. Ecce qui servantur mihi, exultabunt in lætitia, vos autem clamabitis propter dolorem (al. præ dolore) cordis vestri, et à contritione spiritus ululabitis (Isaias lxxv, 15)*. In his omnibus, quæcunque ad iniquorum personam pertinent prædicta sunt tantummodo, non promissa. Neque enim dicendam est bonitatis largitate promissum, quod intentat (al. intendat) iniquitatis merito severitas inferendum. Si qua vero ad personam servantium Deo pertinent, et prædicta sunt et promissa: Tale aliquid est etiam in illo Salvatoris nostri sermone, quo ait: *Tunc illi ibunt in combustionem æternam, iusti autem*

C *in vitam æternam (Matth. xxv, 46)*. Prædixit et promisit præmium quo fruuntur iusti, non autem promisit, sed prædixit supplicium quo punientur iniusti. Neque vero, sicut prædestinavit sanctos ad iustitiam accipiendam, sic prædestinavit iniquos ad eandem iustitiam amittendam, quia *misericors Dominus et justus*, potuit gratis a pravitate liberare quem voluit; pravitatis autem operator nunquam fuit, quia pravus nunquam aliquis fuit, nisi in quantum a Deo discessit. Nec discessurum Deus prædestinavit, quamvis discessurum cognitio divina præsciverit.

CAPUT XXVI. *Deus de malis impiorum operibus operatur bonum. Aliiter Deus bonos, aliter malos prædestinavit. Mali dicuntur vasa iræ, boni vasa misericordiæ. Cur potius misericordiæ quam iustitiæ vasa bonos vocat Apostolus.*

D Deus itaque, licet auctor non sit malarum cogitationum, ordinator tamen est malarum voluntatum, et de malo opere cujuslibet mali non desinit ipse bonum operari. Nec in ipsis injustæ voluntatis operibus deserit operum suorum iustum ordinem, quia et hoc in ipso ordine habet, quod **21** malam iuste deserit voluntatem. Quam tamen sic in suis malis operibus a se discedentem deserit, ut ibi permittentis Dei operatio bona non desit, dum et in peccantis voluntate injusta implet ipse iustitiam, et de malo, quo peccantem iudicat, quibus ipse vult beneficium prærogat. In sanctis igitur perfecturus est Dominus, quod ut essent boni, gratis dedit. Quod autem daturum se præscivit, in æterna bonitatis dispositione prædesti-

clavit. Ipsa est enim prædestinatio Dei, sempiterna et sollicita dispositio futuri operis Dei. Porro autem in iniquis punitur est, quod ut essent mali, non dedit, nec eos ad iniquitatem aliquam prædestinavit, quia ut inique vellet, hoc eis daturus ipse non fuit. Et quia male voluntatis perseverans iniquitas inulta remanere non debuit, tales ad interitum prædestinavit, quia talibus justæ punitiois supplicium præparavit. Quod utique manifesto Dominus ipse sermone perdocevit, in eo quod a se ostendit paratum, non solum regnum, ubi lætentur boni, sed et ignem æternum, ubi crucientur mali. Bonis etenim dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi (Matth. xxv, 34)*; malis autem dicturus est: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Ibid., 40)*. Ecce ad quod Dominus iniquos et impios prædestinavit, id est ad supplicium justum, non ad ali-quod opus injustum; ad penam, non ad culpam; ad punitio-nem, non ad transgressionem; ad interitum, quem ira justis iudicis peccantibus reddidit, non ad interitum, quo in se iram Dei peccantium iniquitas provocavit. Quod beati Apostoli prædicatio manifestat, qui malos, quos in æternum damnaturus est Deus, vasa vocat iræ, non culpæ. Ait enim: *Quod si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam (Rom. ix, 22)*. Quæso, Monime carissime, ut hunc Apostoli locum diligenter attendas. Notum namque est, iram Dei dici non posse nisi ubi creditur hominis iniquitas præcessisse. Neque enim Deus aut ignarus esse potuit, aut injustus, qui posset aut peccantis hominis culpam non agnoscere, aut non peccanti iudicium punitiois inferre. Nam et ipse beatus Paulus in iniquitate hominis iustitiam Dei prædicat commendari, ut ostendat, non injuste iram omnipotentis inferri. Ait namque: *Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? nunquid iniquus Deus, qui infert iram? (secundum hominem dico) absit, alioquin quomodo iudicabit Deus mundum (Rom. iii, 5)?* Non itaque frustra talis est ab eo facta inter puniendos glorificandosque discretio, ut illos vocaret vasa iræ, istos autem vasa misericordiæ, nisi ut ostenderet, tam in vasis iræ quam in vasis misericordiæ iniquitatem propriam præcessisse. Talis est enim Dominus verus, cuius (ut. cui) et gratuita sit misericordia, et ira non sit injusta; ac per hoc, et illos indignos præveniat bonitate quos iustificat, et illos dignos inveniet punitio-nem quos damnat; ac sic appareat, et in vasis misericordiæ, non ex ipsis, sed ex Deo esse, quod boni sunt, et in vasis iræ, non ex Deo, sed ex ipsis esse quod mali sunt. Posset enim Apostolus quos dixit *vasa misericordiæ*, potius *vasa iustitiæ* nuncupare; sed si vasa iustitiæ vocarentur, forsitan ex seipsis haberet iustitiam putarentur. Nunc autem cum *vasa misericordiæ* dicit, procul dubio, quid ipsi fuerint, non tacuit, quia quid eis a Deo collatum sit, evidenter ostendit. Si enim per seipsos essent iusti,

A mercedem eis Dominus pro operibus suis redderet, non misericordiam prærogaret: sicut idem Apostolus alio loco dicit: *Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum (Rom. iv, 4)*. Vasa itaque misericordiæ ad indebitam gloriam præparata, quia gratis sunt misericordiam consecuta. De quibus etiam ipse beatus Apostolus se esse testatur, dicens: *Qui prius fui blasphemus et persecutor et contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate (I Tim. i, 13)*. Hoc est opus Dei in vasis misericordiæ, ut blasphemis et persecutoribus et contumeliosis, non debitum redderetur interitum, sed misericordiæ donaretur gratuitum munus. Vasis vero iræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inveniretur homo habere peccatum, quia nec Deus peccanti homini iuste inferret iram, si homo ex prædestinatione Dei occidisset in culpam. Sed quia causam iniquitatis suæ ex propria homo habuit voluntate, propterea B. Paulus sustinuisse asserit *Deum in multa patientia vasa iræ, aptata in interitum*. Hæc igitur ira, ideo talibus vasis interitum reddidit, quia in eis meritum voluntariæ iniquitatis invenit. Quando autem peccanti servo iram iustus Dominus intulisset, si servus ex Domini prædestinatione peccasset? In hoc itaque ista vasa Deus aptavit, in quod prædestinavit, hoc est in interitum, illum utique interitum, quem Paulus malis repente superventurum denuntiat, dicens: *Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repente eis superveniet interitum (I Thess. v, 3)*. Quod si Deus tales in peccatum prædestinaret, non eos Apostolus vasa iræ mallet nominare, sed culpæ, nec in interitum talia vasa, sed in peccatum dicerentur aptata. Nunc autem ideo vasa iræ dicuntur, ut ostendatur, in talibus ex Dei prædestinatione non hoc esse, quod est male ab eis admissum, sed quod est talibus bene redditum.

CAPUT XXVII. *Quam iuste Deus deserit malos et interitum eis reddit. Iniqui prædestinati sunt ad stagnum ignis et sulphuris. Prima mors animæ in peccato, secunda in stagno ignis. Vias impiorum non novit Dominus, quia eas non fecit. Prima mors animæ ab homine, secunda a Deo inferitur. Peccata prædestinavit Deus non faciendâ, sed iuste puniendâ.*

Bene quippe malis interitus a Deo redditur, quamvis sit malis interitus eis qui ante iuste deseruntur, et postmodum iuste torquebuntur. In talibus enim Deus iudicium suum desertione inchoat, cruciacione consummat. Nam et hoc tempore quo discedentes malos deserit Deus, non operatur in eis quod ei displicet, sed operatur per eos quod ei placet, postmodum eis redditurus quod ab eis iustitia merentur. Recipient enim non pro eo quod Deus bene usus est eorum operibus malis, sed pro eo quod ipsi male abusi sunt Dei operibus bonis. Tales itaque Deus aptavit in interitum punitiois, quem peccator iustus iudex prædestinatione iusta decrevit. Non in peccatum quod homo non ex prædestinatione divina, sed ex voluntate sua, male concupiscendo cepit, et male operando perfecit: concupiscencia enim concupiscencia peperit peccatum, peccatum vero con-

summatum genui. mortem (*Jac. 1, 15*). Non ergo A a Deo habet donum et messis et seminis. Quod Paulo teste cognovimus, sic enim ait: *Qui autem dat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et auget incrementa frugum justitiæ vestræ (II Cor. ix, 10)*. Qui vero seminat in carne, et de carne metet corruptionem; ideo non lætabitur in messe, quia non Deum, sed seipsum habuit auctorem in semine. Peccata itaque hominum cuncta quidem Deus in peccatoribus præscivit futura; et quia ipse non ea prædestinavit facienda, juste prædestinavit iudicio puniendi. Quod etiam in ipsis dictis sancti Augustini, quæ tuæ insestisti epistolæ, si consideres, profecto cognosces, qui postquam dixit: « Hoc ergo bonum, quod est requirere Deum, non erat qui faceret, non erat usque ad unum (*Psal. lvi, 4*); » sed in eo genere quod prædestinatum est ad interitum, statim secutus adjunxit, dicens: **24** « Super hoc enim respexit Dei præscientia, protulitque sententiam. » Nempe satis atque evidenter his dictis ostendit, quia Deus peccata hominum præscientia vidit, quibus sententiam prædestinatione dictavit. Quid enim aliud accipere debemus, in hac prolatione sententiæ Dei, nisi paratum supplicium peccatori? Juste autem est ad punitionem divina æquitate prædestinatus, qui peccator est divina cognitione præscitus; ut pote, qui iniquitatem, ad quam a Deo non est prædestinatus, propria esset voluntate facturus. Ut in quo præscientia Dei videbat futurum opus injustum, huic per prædestinationis sententiam pararet supplicium justum.

C CAPUT XXVIII. Confirmatur ex S. Augustino nullius humanæ culpæ causam in Deum esse referendam.

Quamvis igitur tu ipse, cæterique tui similes studio legendi, vel velocitate intelligendi, ex hoc loci dictorum sancti Augustini, quæ in tua epistola posuisti, facillime cognoscatis, quid catholicus habeat intellectus de his quos ad interitum prædestinatos aedinius, tamen ne tardiores quique hunc tantum locum minus sibi putent in hac questione sufficere, de aliis quoque sancti Augustini libris quædam inserui, quibus docuit humanæ iniquitatis causam solam esse superbiam, nec ad peccandum homines, sed ad damnationem prædestinatos a Deo, qui ut non adjuventur a Deo, in ipsis causa est, non in Deo. In libro itaque secundo de Baptismo parvulorum ad Marcellinum scribens, inter alia sic dicit (*Cap. 17*): « Ignorantia igitur et infirmitas vitia sunt, quæ impediunt voluntatem, ne moveatur ad faciendum opus bonum, vel ab opere malo abstinendum. Ut autem innotescat quod latebat, et suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ (*al. qua*) hominum adjuvat voluntates, quæ (*al. quia*) ut non adjuventur, in ipsis itidem causa est, non in Deo, sive damandi prædestinati sint propter iniquitatem superbiæ, sive contra ipsam superbiam judicandi et erudiendi, si filii sint misericordiæ. » Hic statim sanctus Augustinus testimonium prophetæ subjunxit, dicens: « Unde Jeremias, cum dixisset, *Scio, Domine, quoniam non est in homine via ejus, nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos (Jerem. 1, 23)*, continuo subjunxit:

summatum genui. mortem (*Jac. 1, 15*). Non ergo A a Deo habet donum et messis et seminis. Quod Paulo teste cognovimus, sic enim ait: *Qui autem dat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et auget incrementa frugum justitiæ vestræ (II Cor. ix, 10)*. Qui vero seminat in carne, et de carne metet corruptionem; ideo non lætabitur in messe, quia non Deum, sed seipsum habuit auctorem in semine. Peccata itaque hominum cuncta quidem Deus in peccatoribus præscivit futura; et quia ipse non ea prædestinavit facienda, juste prædestinavit iudicio puniendi. Quod etiam in ipsis dictis sancti Augustini, quæ tuæ insestisti epistolæ, si consideres, profecto cognosces, qui postquam dixit: « Hoc ergo bonum, quod est requirere Deum, non erat qui faceret, non erat usque ad unum (*Psal. lvi, 4*); » sed in eo genere quod prædestinatum est ad interitum, statim secutus adjunxit, dicens: **24** « Super hoc enim respexit Dei præscientia, protulitque sententiam. » Nempe satis atque evidenter his dictis ostendit, quia Deus peccata hominum præscientia vidit, quibus sententiam prædestinatione dictavit. Quid enim aliud accipere debemus, in hac prolatione sententiæ Dei, nisi paratum supplicium peccatori? Juste autem est ad punitionem divina æquitate prædestinatus, qui peccator est divina cognitione præscitus; ut pote, qui iniquitatem, ad quam a Deo non est prædestinatus, propria esset voluntate facturus. Ut in quo præscientia Dei videbat futurum opus injustum, huic per prædestinationis sententiam pararet supplicium justum.

C CAPUT XXVIII. Confirmatur ex S. Augustino nullius humanæ culpæ causam in Deum esse referendam.

Quamvis igitur tu ipse, cæterique tui similes studio legendi, vel velocitate intelligendi, ex hoc loci dictorum sancti Augustini, quæ in tua epistola posuisti, facillime cognoscatis, quid catholicus habeat intellectus de his quos ad interitum prædestinatos aedinius, tamen ne tardiores quique hunc tantum locum minus sibi putent in hac questione sufficere, de aliis quoque sancti Augustini libris quædam inserui, quibus docuit humanæ iniquitatis causam solam esse superbiam, nec ad peccandum homines, sed ad damnationem prædestinatos a Deo, qui ut non adjuventur a Deo, in ipsis causa est, non in Deo. In libro itaque secundo de Baptismo parvulorum ad Marcellinum scribens, inter alia sic dicit (*Cap. 17*): « Ignorantia igitur et infirmitas vitia sunt, quæ impediunt voluntatem, ne moveatur ad faciendum opus bonum, vel ab opere malo abstinendum. Ut autem innotescat quod latebat, et suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ (*al. qua*) hominum adjuvat voluntates, quæ (*al. quia*) ut non adjuventur, in ipsis itidem causa est, non in Deo, sive damandi prædestinati sint propter iniquitatem superbiæ, sive contra ipsam superbiam judicandi et erudiendi, si filii sint misericordiæ. » Hic statim sanctus Augustinus testimonium prophetæ subjunxit, dicens: « Unde Jeremias, cum dixisset, *Scio, Domine, quoniam non est in homine via ejus, nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos (Jerem. 1, 23)*, continuo subjunxit:

Corripe me, Domine, verumtamen in iudicio, et non in furore tuo. Tanquam diceret: Scio ad correptionem meam pertinere, quod minus abs te adjuvor, ut perfecte dirigantur gressus mei. Verumtamen ob hoc ipsum noli sic mecum agere, tanquam in furore quo iniquos damnare statuisti, sed tanquam in iudicio quod doceas tuos non superbire. Unde alibi dicitur: *Et iudicia tua adjuvabunt me (Psal. cxviii, 175).* Supradictum itaque Marcellinum tali doctrina sanctus Augustinus informans, sequitur et dicit: « Nullius proinde culpæ humanæ in Deum referas causam, vitiorum namque omnium humanorum causa superbia est. » In istis sancti Augustini dictis attende, queso, mi carissime. Primum quia ut non homines adjuventur a Deo, in ipsis causa esse dicitur, non in Deo. Deinde, quia propter iniquitatem superbæ prædestinati dicuntur damnandi, quod pertinet ad iudicium, non depravandi, quod pertinet ad peccatum. Tertio etiam considera, quia nullius culpæ humanæ in Deum referendam admonet causam, qua (al. quia) si aliqua peccatoris iniquitas a Deo prædestinata creditur, ipsius iniquitatis causa in prædestinatione divina ponetur (al. constituitur). Quod 25 quam sit impium, quamque fidei Christianæ contrarium, nullum puto fugere Christianum. Alio quoque ejusdem libri loco (Cap. 19) memoratus S. Augustinus sic dicit: « Extolli quippe in superbiam propriæ voluntatis est hominum, non operis Dei. Neque enim ad hoc eos compellit aut adjuvat Deus. »

CAPUT XXIX. *Prædestinatio sine Dei præscientia esse non potest, sed bene e converso. In peccatis, non Dei opus est, sed iudicium.*

Et ut manifestiore dictorum ejus indicio nostra falciatur assertio, aliquid nobis ponendum est de libro quem scripsit de prædestinatione sanctorum, quo manifestius ostendit, sine prædestinatione præscientiam Dei esse posse, prædestinationem vero sine præscientia esse non posse; et quia Deus præscivit etiam quæ ipse non facit, hoc est, peccata. In supra memorato igitur libro, hæc est ejusdem beati Augustini sententia (Lib. 1, cap. 10): « Prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse, potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præscivit, quæ fuerat ipse factorus, unde dictum est: *Fecit quæ futura sunt.* Præscire autem potens est etiam quæ ipse non facit, sicut quæcunque peccata. Quia etsi sunt quedam quæ ita peccata sunt, ut pœnæ sint etiam peccatorum, unde dictum est: *Tradidit illos Deus in reprobum mentem, ut faciant quæ non conveniunt (Rom. 1, 24),* non ibi peccatum Dei est, sed iudicium. » Puto in his dictis beati Augustini evidenter ostensum, bona opera sua Deum præscisse et prædestinasse, hoc est, sive quæ ad misericordiam, seu quæ ad justitiam pertinent; mala vero opera, hoc est peccata, præscisse tantum, non etiam prædestinasse; quia ibi non opus Dei esse dicitur, sed iudicium. Ideo in peccato opus Dei non est, quia ut peccatum fieret, prædestinatum ab eo non est. Ideo autem iudicium est,

A quia inultum non relinquitur, quod sine operante Deo malus operatur.

CAPUT XXX. *Responsio Prosperi ad quartadecimam objectionem. Responsio ad quintadecimam. Conclusio de prædestinatione.*

Non autem ignoras etiam præterito tempore illi luculentissimo sancti Augustini operi, quod scripsit de prædestinatione sanctorum, a quibusdam Gallis objectum, quod beatus Augustinus in assertione prædestinationis divinæ, peccatores, non ad solum prædestinatos diceret iudicium, sed etiam ad peccatum; cuius dicta, quia ipse celeri præventus est obitu, Prosper vir, eruditus et sanctus, recta defendit fide et (al. recte defendit fideli, et) copioso sermone.

Ex quibus Gallorum capitulis, ut non multa nunc ponamus, ne libellum istum, quem prolixum facere disputandi necessitas cogit, prolixior voluntas facere videatur, duarum responsionum loca duximus inserenda. Quartadecima quippe Gallorum objectio sic habet: « Quod qui evangelicæ prædicationi non credunt, ex Dei prædestinatione non credant. Et quod Deus ita definiat, ut quicumque non credant, ex ipsius constitutione non credant. » Huic itaque pravitati quæ beati Augustini dictis, non ex veritate, sed ex livore objiciebatur, tali Prosper sermone respondit: « Infidelitas non credentium Evangelio, nequaquam ex Dei prædestinatione generatur. Bonorum enim Deus auctor est, non malorum. 26 Prædestinatio igitur Dei semper in bono est, aut ad retributionem justitiæ, aut ad donationem pertinens gratiæ.

Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10). Proinde infidelitas non credentium, non ad constitutionem Dei, sed ad præscientiam referenda est. Quæ non ideo necessitatem non credendi intulit, quia falli de ea, quæ futura erat, infidelitate non potuit. » Quintadecima etiam objectio his verbis inserta est, quod idem sit præscientia quod prædestinatio. Cui Prosper sic respondit: « Qui præscientiam Dei in nullo ab ipsius prædestinatione discernit. Quod tribuendum est Deo de bonis, hoc ei etiam de malis conatur ascribere. Sed cum bona ad largitorem cooperatorumque eorum Deum, mala autem ad voluntariam rationalis creaturæ nequitiam referenda sint, dubium non est, sine ulla temporali differentia Deum et præscisse simul, et prædestinasse, quæ ipso erant auctore facienda, vel quæ malis meritis justo erant iudicio retribuenda: præscisse autem tantummodo, non etiam prædestinasse, quæ non ex ipso erant causam operationis habitura. » Nos itaque, carissime, hæc interim pauca de libris sancti Augustini, et de responsionibus Prosperi, ob hoc maluimus huic libello inserere, ut cuncti noverint quid debeant de prædestinatione sanctorum impiorumque sentire; simulque, ut appareat ejusdem beati Augustini dictis tenorem nostræ sententiæ convenire. Proinde quia sufficienter (ut arbiteror) iniquos non ad peccatum, sed ad supplicium prædestinatos ostendimus, huic volumini jam terminum debemus, ut ad aliarum questionum disputationem attentius recensendam, lectoris renovet studium temperies distincta librorum.

LIBER SECUNDUS.

TRES QUESTIONES COMPLETENS: UNAM DE SACRIFICII OBLATIONE, ALTERAM DE SPIRITUS SANCTI MISSIONE, TERTIAM DE SUPEREROGATIONE B. PAULI.

CAPUT PRIMUM. *Epilogus compendiosus de prædeterminatione justorum et iniquorum.*

¶ Satis, ut arbitror, Momime carissime, questionem de diversitate prædeterminationis justorum scilicet et iniquorum, hoc est eorum quos gratuita misericordia Dei præveniens justificando convertit, glorificatura conversos; et eorum quos justa Dei severitas in peccatis derelinquit punitura damnatos; superior sermo (in quantum Dominus pusillitatem nostram dignatus est adjuvare) et pertractatam continet et solutam, ita ut plerique, licet in ea soleant non leviter permoveri, facile possint, et divinorum librorum testimonio instrui et sancti Augustini libris, et Prosperi eruditissimi viri responsionibus informari, quibus agnoscant prædeterminationem Dei nihil aliud esse, nisi præparationem operum ejus, quæ in æterna sua dispositione, aut misericorditer se facturum præcivit, aut juste; et quia in peccatis nec misericordia invenitur nec justitia, ideoque omnem iniquorum malam voluntatem, quæ peccant, præcitam, non tamen esse a Deo prædeterminatam, cum ipsam voluntatem malam non aliter essent habituri, nisi in eo quo fuissent a Domino recessari. Nec Deum prædeterminasse discessionem hominis a se, cum causa ipsius discessionis sola voluntaria esset aversio peccatoris. Quæ quia Deum futura non laqueat, in æterna præscientia ejus præparatam sibi penam justæ retributionis invenit.

CAPUT II. *Secunda questio Momimi de sacrificio corporis et sanguinis Christi. Hæretici sua malitia excecati, Trinitatem, et substantiam, et Patris veneratione dissipant. Præmittenda questio de fide Abraham.*

Nunc itaque ad residuas questiones, duce Domino, indagandas nostræ disputationis dirigatur intentio. Dicis a nonnullis te interrogatum de sacrificio corporis et sanguinis Christi, quod plerique soli Patri existimant immolari. Hanc etiam asseris hæreticorum esse quasi palmarem interrogationem. Sed novum non est, ut hæretici, privati lumine veritatis, 28 illis se propositionibus veritatem superaturos arbitrentur, quibus facillime superantur: *Gloria namque in confusionem ipsorum est qui terrena sapiunt (Philip. iii, 19)*. Hoc ergo sectantes hæretici, ea sibi, quasi palmaria et invicta, videntur proponere, unde sibi confusionem non vident imminere. Sed cum a veritate superantur, hoc in illis utique impletur, ut unde gloriantur inde confundantur. Non est igitur nitrum, si illi, quos malitia sua (sicut scriptum est) excecatos, veritas ipsa (quæ lux est vera) deseruit, quorumque squalentem perversi cordis obtutum tetri erroris obscuritas circumsepsit, inseparabilem Trinitatem, quam substantiali diversitate disparem prædicare non dubitant, consequenter honorificentæ quoque impari (al. impari) officio impie dissipare con-

temptant. Et quoniam in ipsam sapientiam (al. ipsa sapientia) peccare convincuntur, ipsius sapientiæ in eis sermo completur, ut dum in ipsam peccant, in animas suas peccatum impietatis admittant; sic namque dicit ipsa Sapientia: *Qui autem in me peccant, impie faciunt in animas suas: et qui me oderunt diligunt mortem (Prov. viii, 36)*. Quomodo enim Dei Filium non oderunt, quem unigenitum quidem verbis negare non possunt, sed eum a natura Patris, inconsiderata perversitate, discernunt? aut quomodo in animas suas impie non faciunt, qui Dei unigenitum Filium, Deum scilicet verum, nec glorificare cum Patre consentiunt, nec uno eodemque sacrificio pariter honorari permittunt? Quibus, cum Dei adjutorio (in quantum series presentis operis capit), breviter respondentes hanc interrogationem præmittimus, ut dicant: Utrum eam fidem Deus suæ donavit Ecclesiæ, qua pater noster Abraham Deo credens placuit, et in qua cunctas gentes terræ in suo semine benedicendas accepit: an aliam sibi religionis normam divinitus profiteantur traditam, ut patriarcharum et prophetarum fidem testiment abdicandam? Et licet ab hac fide (sicut demonstrata est veritas) omnimodis habeantur extranei, ipsam tamen Ecclesiæ datam dicunt, ipsamque apud se inviolatam manere contendunt.

CAPUT III. *Questio sacrificii ex patrum fide determinatur. Promissiones factæ Abraham et semini ejus. Abraham construxit altare non soli Patri, sed et Filio sacrificaturus. Idem est invocare in nomine Domini quod invocare nomen Domini. Abraham illi Deo construxit altare qui ei visus est. Invictum contra hæreticos argumentum ex sacrificio et fide Abraham.*

Dum ergo inter nos et illos sacrificii vertitur questio, ad illos nobis recurrendum est patres, quos Deus, velut luminaria in mundo, ad instructionem nostram veræ fidei clarificavit indicio, quorum fidem ita dignatus est a se inspiratum ostendere, ut eorum se Deum inveniat evidentissime nominare, dicens: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob: hoc mihi nomen est sempiternum et memoriale in generationem et generationem (Exod. iii, 15)*. Cum itaque nos dicimus sacrificium non soli Patri, sed simul unum Patri Filioque offerri, illi autem Patri soli existimant immolari, in sacrificio patriarcharum, vere ac Deo placitæ quæramus immolationis indicium. Ab illo itaque nobis est documentorum series inchoanda, in cujus invenitur semine futura cunctarum gentium benedictio repromissa, dicente Paulo: *Abraham dictæ sunt promissiones et semini ejus. Non dicit, et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno: Et semini tuo, quod est Christus (Gal. iii, 16)*. Et iterum: *Ut in gentibus benedictio Abraham fieret, in Christo*

Jesu ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem (Ibid., 14). Sit igitur omnino compertum, illos esse benedictionis divinæ compotes et spiritualis gratiæ participes, 29 quos constat fidei Abrahæ in sacrificio reperiri sequaces. In libro Genesis legimus *Visus est Dominus Deus Abrahæ, et dixit ei: Semini tuo dabo terram istam. Et ædificavit ibi Abraham altare Domino, qui visus est ei, et recessit inde in montem contra orientem Bethel, et ædificavit ibi altare Domino Deo, et invocavit in nomine Domini Dei, qui visus est (Gen. xii, 7).* Eligant nunc hæretici quod volunt, ut aut Patrem fateantur Abrahæ visum, aut certe consentiant ab Abraham Filio altare constructum; altare vero non ob aliud ædificari, nisi ad offerendum sacrificium Deo, Veteris Testamenti lectio frequenter insinuat. Moyses quippe de Noc justo sic loquitur: *Et ædificavit Noe altare Deo, et tanquam interrogaretur, cujus rei gratia vir justus illud altare construxerit, secutus adjunxit: Et accepit ab omnibus pecoribus mundis, et ab omnibus volatilibus mundis, et obtulit hostiam super altare Deo (Gen. viii, 20).* Claret igitur sanctum quoque Abraham, amicum Dei fidelem, et gentium fidelium patrem, ob hoc Deo qui ei visus est ædificasse altare, ut ei posset sacrificium congruè immolationis offerre. Ne autem, cum in nomine Domini Dei dicitur invocasse, quisquam existimet alterum Deum in nomine Dei alterius invocatum, cum non aliud sit, invocasse in nomine Domini Dei, quam invocasse nomen Domini Dei, subsequenter evidenti manifestatione hoc quoque Scriptura curavit diviua monstrare; paulo post enim sic dicitur: *Abraham autem erat ornatus valde pecoribus, et argento, et auro, et abiit illo (al. illuc), unde venerat, in desertum usque Bethel, ad locum ubi fuerat tabernaculum ejus prius, inter Bethel et inter Agge, in locum ubi altare fecerat initio, et invocasset ibi Abraham nomen Dei (Gen. xiii, 4).* Cognoscitur itaque hoc fuisse invocare in nomine Domini Dei, quod est invocare nomen Domini Dei. Quocirca dicant hæretici, utrum Patri an Filio Abraham existiment construxisse altare? quia, qui altare construxit, ipsius utique nomen invocavit. Ipse autem non nisi Deo, qui ei visus est, altare construxit, quem hæretici Filium dicere consueverunt: nitentes quippe Patris et Filii diversam docere substantiam, omnes corporearum rerum conspicabiles formas (quas ad insinuandam se hominibus omnipotentissima deitas, creaturæ totius domina, sicut voluit, et congruere temporalibus (al. temporibus) locis ac personis noverat, coaptavit) Filio tantummodo existimant deputandas: inde asserentes inæqualem Patri atque imparem Filium, quod ejus natura capax mutabiliter potuerit esse formarum. Et tanquam eo naturaliter ejus divinitas visibilis fuerit, quo se ad infirmas (al. informandas) hominum mentes visibilibus rebus demonstrare non sprexit. De qua re non est nobis hoc opere disputandum, cum præsentis questionis hoc tantum deposcat intentio: ut quia sanctus Abraham illi Deo sacrificasse cognoscitur, quem ei visum fuisse divina Scriptura testatur, aut Patri visum Abrahæ dicant, aut Filio Abraham sa-

crificasse consentiant. Utroque enim tanquam bis acuto gladio, nefariæ diversitatis obruncatur assertio; quia, si Deum Patrem Abrahæ visum dicunt, ut ei soli sacrificium asserant immolatum, in eò quod visus asseritur, non erit tanquam invisibilis Pater invisibili Filio præponendus: si autem Filius visus est, et ei sacrificium sanctus patriarcha obtulit, non est Patri Filius in aliquo præponendus; neque enim illi Abraham sacrificium offerret, si potioem illo quemquam alium credidisset. Ac sic isti, qui fidem nostram hujus impulsu questionis 30 existimant quantiendam, utrobique necesse est mendacium suæ credulitatis (al. incredulitatis) agnoscant. Et utinam cognoscentes abjiciant, et ad veram fidem (quam inaniter rebelles impugnant) salubriter humiles pacatque jam redeant! Abraham enim qui non alteri Deo, sed ei qui sibi visus est altare construxit, ut secundum id quod sentiunt hæretici convincantur, aut Patrem vidit, aut Filio sacrificavit.

CAPUT IV. *Isaac quoque Deo qui ei visus est construxit altare. Jacob item eidem Deo altare jussus construxit. Patriarcharum sacrificiis nostris congruunt, quæ sunt toti Trinitati.*

Hunc Deum qui visus est Abrahæ, cuique Abraham, non utique ad aliud, quam ad offerendum sacrificium, ædificavit altare; Isaac quoque vidit, et ei, paternæ fidei tenax, altare construxit. Scriptum est enim de Isaac (hoc liber Geneseos continet): *Ascendit autem inde ad puteum juramenti, et visus est ei Dominus in illa nocte, et dixit ei: Ego sum Deus Abraham patris tui; ne timeas, tecum enim sum, et benedicam te, et multiplicabo semen tuum propter Abraham patrem tuum. Et ædificavit ibi Isaac altare, et invocavit in nomine Domini (Gen. xxi, 23).* Procul dubio ejus Domini, qui ei visus præsentis suæ auxilium, et benedictionis donum, et multiplicandi seminis promisit augmentum. Jacob quoque non alteri Deo, sed illi qui visus est ei, altare fecisse cognoscitur. Et quod amplius est, non hoc sponte arripuit, sed divinis obediens præceptis implevit. Quod his verbis sancta Scriptura testatur: *Dixit autem Deus ad Jacob: Surgens ascende in locum Bethel, et inhabita ibi, et fac ibi altare Deo, qui visus est tibi, cum fugeres a facie Esau fratris tui (Gen. xxxv, 1).* Et subsequenter dicitur: *Venit autem Jacob in Lusa, quæ est in terra Chanaan, quæ est Bethel, ipse et omnis plebs quæ erat cum eo, et ædificavit ibi altare, et vocavit nomen loci illius Domus Dei; ibi enim apparuit ei Deus, cum fugeret a facie fratris sui Esau (Ibid., 6).* Ecce in ore duorum et trium testium verbum fidei nostræ consistit; ecce amicorum Dei sacrificio prorsus Ecclesiæ catholicæ concordat oblatio, quæ sic sacrificat Patri, ut simul omni sacrificet Trinitati; quoniam et sancti patriarchæ, sacrificium quod Filio jubebantur offerre, sciebant se Patri simul et Filio placitis obsequiis exhibere. Idcirco autem eis divinitus jubebatur, ut Filio altare construerent, non quia sacrificandum non esset Patri, sed ut quod immolabatur a sanctis, simul Filio immolaretur et Patri, neque ut præponendus esset Patri Filius sed ne putaretur genitori genitus in aliquo

postponendus. Proinde licet nulli dubium sit patriarchalis sacrificii testimonio rectitudinem nostræ fidei communiri, cui quoad obdurato corde quilibet obnitendum existimat, a fide consortioque sanctorum alienus exerrat; possemus et de prophetis testimonia non imparis firmitatis ac roboris innectere, nisi totius reddendi memores debiti, ad residuarum etiam quæstionum solutionem malleus quantocius festinare.

CAPUT V. *Aliud testimonium ex prophetis, ut Filio quoque offeratur sacrificium. Obduratio hæreticorum qui Filio non sacrificant. Catholici toti offerunt Trinitati, etiamsi solius Patris nomen expriment.*

Verumtamen, ne sub nomine abundantie quisquam nos penuriam defensionis existimet obcelasse (*al. obvelasse*), unum de prophetis testimonium proferemus, quo possit evidentè ostendi prophetas sanctos divinitus inspiratos, **31** certo fidelissimoque vaticinio prædixisse, Novi quoque tempore Testamenti spirituales hostias non Patri tantum, sed etiam Filio a fidelibus offerendas. * Sophonias quippe dicit: *Sustine me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium: quoniam iudicium meum in congregationem gentium erit, ut recipiam reges et effundam super eos iram furoris mei: quoniam in igne emulationis meæ consummabitur omnis terra, quia tunc transferam super populos linguam in progenies ejus, ut invocent omnes nomen Domini, et serviant ei sub iugo uno, a transfumine Æthiopiæ suscipiam observantes me, qui dispersi sunt, afferent hostias mihi in illo die* (*Sophon. III, 8*). Quid hac, rogo, vaticinatione lucidius? vel quod hic tenebræ obstinationis latibulum hæretica potest infidelitas reperire, quo possit lumen tantæ manifestationis effugere? Cum sic in sole tabernaculum suum posuerit Dominus (*Psal. XVIII, 6*), ut non sit qui se abscondat a calore ejus. Quoniam (*forte A quo jam*) si quis se glaciali frigore infidelitatis stupefactus abscondat, sibi propitiationis potest auxilium subtrahere, se autem non potest celare vindictæ. Ecce ille qui se expectandum in die resurrectionis suæ præcipit, ipse sibi hostias ab omnibus gentibus offerendas ostendit: ut agnosceretur sacrificium illud esse acceptabile Deo, quod communiter Patri et Filio simplex offert fidelium puraque devoto. His atque hujusmodi testimoniis hæretici commoniti, utinam non surdis auribus audiant, sed veritatem fidei, concessa sibi divinitus illuminatione cognoscant, ut recepto salutari lumine, desinant deinceps in tenebris mortiferæ infidelitatis errare. Qui cum Filio sacrificium non offerunt, et a fide patriarcharum ac prophetarum miserabili obduratione desciscunt, impie delinquentes, seipos a semetipsis damnatos ostendunt. Apostolica quippe omnem hæreticum tali cognoscitur pronuntiatione condemnasse sententia. Quod et hæreticus post primam et secundam correptionem sit omnimodis evitandus (*Tit. III, 10*), eo quod ejusmodi non solum sit subversus, verum etiam suo sit iudicio condemnatus. Si qui vero catholici fideles, hujus sacramenti nunc us-

A que videbantur ignari, deinceps scire debent omne cujuslibet honorificentie et sacrificii salutaris obsequium, et Patri et Filio et Spiritui sancto, hoc est sanctæ Trinitati, ab Ecclesia catholica pariter exhiberi. In cujus utique uno nomine manifestum est sanctum quoque baptisma celebrari. Neque enim præjudicium Filio vel sancto Spiritui comparatur, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur. Cujus consummatio, dum Filii et Spiritus sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate discrimen. Quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, bene credentis fide tota Trinitas honoratur: et cum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificii munus omni Trinitati, uno eodemque offertur litantis officio. Nos itaque dum Trinitati, quæ unus et verus est Deus, unum sacrificium offerimus, vanis hæreticorum non moveamur objectis, cum ad hoc sequendum, ac robustissime retinendum, et divinitus promulgatis instruemur oraculis, et præcedentium sanctorum firmemur exemplis.

CAPUT VI. *Tertio quæstio Monni, cur in sacrificiis solius Spiritus missio postuletur. Non ideo minor est Spiritus sanctus quod missus est a Patre et Filio, quia et Filius missus est. Missio Filii et Spiritus sancti non est localiter facta. Scriptura docet immensitatem non solum Patris, sed et Filii et Spiritus sancti.*

32 Jam nunc etiam illa nobis est de Spiritus sancti missione quæstio revolvenda: Cur scilicet si omni Trinitati sacrificium offertur, ad sanctificandum (*al. sacrificandum*) oblationis nostræ munus, sancti Spiritus tantum missio postuletur: quasi vero (ut ita dicam) ipse Pater Deus, a quo Spiritus sanctus procedit, sacrificium sibi oblatum sanctificare non possit; aut ipse Filius sanctificare nequeat sacrificium corporis sui, quod offerimus nos, cum corpus suum ipse sanctificaverit, quod obtulit, ut redimeret nos; aut ita Spiritus sanctus ad consecrandum Ecclesie sacrificium mittendus sit, tanquam Pater aut Filius sacrificantibus desit. Primo itaque meminisse nos convenit, in hujus vocabulo missionis nec inferiorem accipi debere sanctum Spiritum, nec minorem; quia si minor, utique inferior, et si inferior, utique minor. Hoc autem præmonuimus, scientes ab hæreticis quam maxime fidei nostræ frequenter objectum, ideo Spiritum sanctum minorem credendum Patre et Filio, quia et a Patre missus est, et a Filio. Porro autem si misso mittens potior est credendus, cognoscant in hoc suam convinci perfidiam, quia sicut a Patre et Filio missus legitur Spiritus sanctus, sic a Patre et Spiritu missus invenitur et Filius. Quod ipse Filius et per prophetam, multo antequam mitteretur, dixit, et postquam missus est, propria testificatione firmavit. Nam veniens in Nazareth, et synagogam ingressus, cum tradito sibi ad legendum libro Isaiæ prophete, illum locum revolveret ubi scriptum est: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* (*Luc. IV, 18*): red-

* Huc irrepserant ex margine verba ista, *Propheta testimonium de sacrificio quod nunc in Ecclesia geritur,*

quæ ideo abrasimus, quia nec in MSS. habentur, nec quidquam sensui conferunt.

dito volumine, veritatem prophetiæ illius præsentitatus est effectu completam dicens: *Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris (Luc. iv, 21)*. Sed et alio ejusdem prophete loco a Domino atque ab ejus Spiritu se missum his verbis ostendit: *Et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus (Isai. XLVIII, 16)*. A se quoque sanctum Spiritum mitti discipulis, ante passionem suam hoc modo pronuntiat: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me (Joan. xv, 26)*. Superius autem eumdem Spiritum etiam a Patre mitti docuerat: *Paracletus autem, inquit, Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia (Joan. XIV, 26)*. A Patre ergo et a Spiritu missus est Filius, et a Patre et Filio missus est Spiritus. Verumtamen, nec Filii nec Spiritus sancti missionem localiter factam quisquam debet Christianus accipere, sed illo missionis nomine, opus intelligamus manifestationis indultæ. Sic enim non localiter missus est Filius, nec localiter mittitur Spiritus sanctus, sicut nec ipsius Patris est quoquam (al. quoque) localis adventus. Cum tamen Filius dilectoribus suis non tantum suum, sed et Patris promittat adventum; ait enim: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (Ibid., 23)*. Sicut ergo Pater et Filius nusquam quidem desunt, et tamen ad quem volunt, veniunt (per gratiam enim veniunt, qui per potentiam nusquam desunt), sic etiam in missione vel adventu Spiritus sancti nullus localis illius accipiendus est motus, sed nostræ credendus est sanctificationis effectus. Nam si localiter secundum Deitatem missus est Filius, aut localiter mitti **33** putatur Spiritus sanctus, ergo etiam Deus Pater loco (quod absit) credetur inclusus. Et ubi est, quod immensitatem suam Deus ipse taliter nobis insinuat dicens: *Cælum et terram ego impleo (Jer. xxiii, 24)*, Filii quoque immensitatem propheticus nobis sermo commendat. De quo sanctus Jeremias sic loquitur: *Magnus est et non habet finem: excelsus et immensus (Baruch. III, 25)*. Et quia ipse est virtus et sapientia Dei, de ipso utique dicitur: *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. viii, 1)*. Apostolica quoque tenemus prædicatione compertum, *quia in Christo condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant (Coloss. I, 16)*. Quid ergo est quod implere sua præsentia nequeat, in quo Apostolus universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia constare pronuntiat? Sancti quoque Spiritus immensitatem Scriptura sic loquitur: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Sap. I, 7)*. Propter quod et David sanctæ Trinitatis unam substantialiter immensitatem non solum corde credens ad justitiam, quin etiam ore confitens ad salutem, sic cecinit: *Quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es, et si descen-*

dero in infernum, ades. Et si assumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in novissimo maris, etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua (Psal. CXXXVIII, 7).

CAPUT VII. *Tota Trinitas ubique est. Nomine Spiritus quandoque spiritualia dona gratiæ significantur.*

Cum ergo, sicut diximus, tota Trinitas unitate deitatis suæ naturaliter immensa infinitaque permaneat, et sic localiter nusquam sit ut tamen nusquam desit, atque ita sit ubique tota, ut nec per partes creaturæ totius particulariter dividi, nec universitate totius possit creaturæ concludi, quoties Spiritus sanctus ad consecrandum sacrificium a Patre poscitur, prima est fidei ratio, prima est cunctis Christianis salubriter retentanda cautela, ut sancti Spiritus nullatenus localis cogitetur aut existimetur adventus. Fidelibus quippe dicit Apostolus: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis (I Cor. III, 16)*. Et alio loco: *Orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes (Ephes. VI, 18)*. Et ipse Salvator discipulis suis dicit: *Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit (Joan. XIV, 15)*. Unde et Paulus evadens nos Spiritum adoptionis accepisse sic prædicat: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater (Rom. VIII, 15)*. Fidelibus itaque, qui templum Dei sunt, et in quibus Spiritus Dei inhabitat, imo qui templum sunt Spiritus sancti, sicut Apostolus dicit: *Nescitis quia membra vestra templum est Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo (I Cor. III, 16)*? quibus etiam idem apostolus mandat ut in ipso orent atque in ipso vigilent, quomodo Spiritus sanctus, tanquam ante absens mitti creditur? cum nec orare condigne ac vigilare aliquis possit, nisi se illi Spiritus sanctus infuderit. Quocirca, sicut dicit Apostolus, *Spiritualibus spiritualia comparantes (I Cor. II, 13)*, et in Spiritu, qui utique naturaliter **34** Deus est, nihil corporale, nihil temporale, nihil locale, nihil mutabile cogitantes, considerare debemus nomine Spiritus sancti nonnunquam dona spiritualis gratiæ nuncupari. Nam legimus in libro Regum: Cum esset Elias divino munere transferendus, et discipulo, priusquam tolleretur, dedisset fiduciam postulandi quod vellet, ille spiritum, quem Elias acceperat duplicem, sibi postulavit attribui Ubi utique intelligimus spiritum nomine donum spiritualis gratiæ designari. Neque enim sibi substantia Spiritus sancti potest vel augeri vel minui, qui sicut est sine initio et sine termino sempiternus, sic est sine augmento detrimentoque perfectus.

CAPUT VIII. *Dona Spiritus sancti in nobis augeri vel minui possunt, non ipse Spiritus. Sicut idem sol plus minusque diversa illuminat, ita et idem Spiritus a diversis diversimode recipitur.*

Cujus tamen dona, secundum ipsius imperscrutabilem atque irreprehensibilem voluntatem, sicut in

hominibus posse augeri credimus, sic in eis posse minui non negamus. Nam cum dona sunt Spiritus sancti, *caritas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia* (Gal. v, 22); et cum alii detur per Spiritum sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu (I Cor. xii, 8); haec tamen omnia possunt in hominibus et augeri et minui. Unde est illud quod ipsi apostoli augmentum fidei sibi a Domino postulant condonari, dicentes: *Domine, adauge nobis fidem* (Luc. xvii, 5). In caritate quoque nos crescere, ipse beatus demonstrat Apostolus, qui ait: *Veritatem autem facientes, in caritate crescimus, in illo per omnia* (Ephes. iv, 15). Quomodo autem in caritate crescimus, nisi cum dono gratiae spiritualis crementum accipimus caritatis? *Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v). Hoc sentitur et de caeteris spiritualibus donis, quae pro uniuscujusque captu, vel augeri vel minui dicuntur in nobis. Quoniam talium crementa detrimentaque charismatum, secundum id dicuntur, quod quibusdam seu plus seu minus insunt, non quod in se vel augeri vel minui possunt. Nam et sol tantus est cum videtur ab oculis sanis, quantum cum videtur a sauciis, nec ipse minuitur, cum minus ab oculis turbatis percipitur, nec augetur, cum amplius oculis sanis infunditur. Quia diversitas illa visionis non ex diversitate solis evenit, sed in diversitate sanitatis infirmitatisque consistit. Et quamvis unum minus, alterum magis illuminet, ipse tamen unum atque idem in se lumen habet, quod unus minus, alter amplius videt. Sic etiam Spiritu sancto, in se sine augmento ac detrimento immutabiliter permanente, duplicem sibi Eliseus spiritum poposcit, in eo quod augmentum spiritualis gratiae postulavit.

CAPUT IX. *Qui dicuntur locuti linguis angelorum. Qui legem docent, et non faciunt. Ubi caritas, ibi Spiritus sanctus.*

Cum ergo sancti Spiritus ad sanctificandum totius Ecclesiae sacrificium postulatur adventus, nihil aliud postulari mihi videtur nisi ut per gratiam spiritalem in corpore Christi (quod est Ecclesia) caritatis unitas jugiter indisrupta servetur. Haec est enim principale Spiritus sancti donum, sine qua quisquis linguis hominum angelorumque loquitur, velut aes sonans, aut cymbalum tinniens, sonum dare potest, vitam habere non potest. **35** *Etsi habeat omnem prophetiam, et noverit mysterium omnia et omnem scientiam, etsi habeat omnem fidem, ita ut montes transferat, caritatem autem non habeat, nihil est. Etsi distribuerit in cibos pauperum omnes facultates suas, et tradiderit corpus suum ut ardeat, caritatem autem non habeat, nihil ei prodest* (I Cor. xiii, 1, 2, 3). Nam quia legem dicit Apostolus, *ordinatam per angelos in manu mediatoris* (Gal. iii, 19), linguis locuti sunt angelorum, qui in ore, quae legis sunt (al. legebant), docebant, et adversus legem pravis operibus militabant. De quibus ipse Salvator dicit: *Quae dicunt, facite, quae autem faciunt, facere nobile: dicunt enim et non faciunt* (Matth. xxiii, 3).

A Saul quoque prophetiam habuit, et Simon Magus credidit, et baptismi sacramentum accepit, nam et demones, dum credunt et contremiscunt, videntur habere fidem, sed nihil eis prodest, quia non habent caritatem. Multi etiam facultates suas pauperibus erogantes, quia non curaverunt acquirenda caritatis studium impendere, res quidem suas donaverunt, quod ideo nihil eis profuit, quia seipsum perdidit, non acquirendo caritatem, quam acquirere debuerunt. His igitur demonstratur indicium ibi esse Spiritum sanctum ubi est signis praecipui, hoc est, *caritas de puro corde, et conscientia bona, et fide non ficta* (I Tim. i, 5). Ubi autem cum fide caritas non est, quaecumque dona Spiritus sancti esse posse, ipsum vero Spiritum sanctum esse non posse; ac per hoc, nihil prodesse illorum donorum largitatem, ubi sic aliquod donum Spiritus habetur, ut ipse Spiritus non habeatur. Proinde tales, etsi videntur quorumlibet paternorum donorum participes, non tamen sunt hereditatis paternae consortes, quoniam *Spiritus sanctus est pignus hereditatis nostrae* (Ephes. i, 14). Et in hoc nos Deus et pater Domini nostri Jesu Christi benedixit, *in omni benedictione spiritali, in caelestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ipsius in caritate.*

CAPUT X. *Recte igitur in sacrificio poscit Ecclesia adventum Spiritus sancti. Christi incarnatione nobis pax et unitas cum Deo est. Per Spiritum sanctum et Christus natus est et Ecclesia renata. Christus et Ecclesia. Per Spiritum sanctum unitas est Christi et Ecclesiae. Per Spiritum sanctum nos aedificamur in Christo templum sanctum in Domino.*

Dum itaque Ecclesia Spiritum sanctum sibi caelitus postulat mitti, donum sibi caritatis et unanimatis postulat a Deo conferri. Quando autem congruentius quam ad consecrandum sacrificium corporis Christi sancta Ecclesia (quae corpus est Christi) Spiritus sancti deposcat adventum? quae ipsum caput suum secundum carnem de Spiritu sancto noverit natum. Sic enim angelico Maria informatur eloquio: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei* (Luc. i, 35). Evangelista quoque Matthaeus eodem Spiritu sancto repletus affirmat, *quia cum desponsata esset mater ejus Maria Joseph, priusquam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto* (Matth. i, 18). Et ad Joseph sic memorat angelum in somnis dixisse: *Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Quid vero est illius incarnationis dominicae mysterio factum, nisi ut divisa unirentur, et discordantia pacarentur? Testis est enim Paulus de Christo: Quia ipse est pax nostra qui fecit utraque unum et medium parietem maceriae, solvens inimicitias in carne sua: legem mandatorum decretis evacvans, ut duos condat in semetipso (al. semetipsum) in unum novum hominem, **36** faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore Deo; per crucem interficiens inimicitias in semetipso: et ventens evangelizavit pacem,*

his qui longe, et pacem his qui prope, quia in ipso habemus ambo accessum in uno Spiritu ad Patrem (Ephes. II, 14). Hoc ergo factum est caritate divina, ut ex ipso Spiritu corpus illius capitis esset renatum, de quo ipsum caput est natum. Et ob hoc necessarium nobis est, ut sicut ex Spiritu sancto natus est Christus, quando Deus unigenitus in utero Virginis, unius homini tanquam sponsus processit de thalamo suo: sic Ecclesia dono Spiritus sancti adhæreat Christo, tanquam mulier viro suo, et tanquam corpus capiti suo. Dicit enim Apostolus: Quia Christus caput est Ecclesiæ, ipse salvator corporis. Et iterum: Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus, propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (et carnem unam) (Ephes. v, 29). Quod exponens adjecit: sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Hoc testimonium Veteris Testamenti, cum Dominus adversus Phariseorum tentamenta proferret, secutus adjunxit: Igitur jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet (Math. xix, 6). Ut ergo in illo sancto connubio, quod factum est in thalamo uteri virginis, jam non essent duo, sed una caro, spiritali gratia factum est. Hoc etiam ut indisruptum jugiter teneatur, spiritalis gratia operatur; quia ut capiti suo inhæreat hæc unitas corporis, et ut sciens quia omnes qui se elongant ab ipso peribunt, et quia perdet omnes qui fornicantur ab eo, possit ipsa caste ac suaviter dicere: Mihi autem adhærere Deo bonum est (Psal. lxxii, 27). Et rursus: Adhæsit anima mea post te (Psal. lxxii, 9). Haec caritas Dei facit, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5). Per hunc Spiritum sanctum tanta est unitas Christi et Ecclesiæ, ut cum electionis Vas dicat: Quia Christus caput est corporis Ecclesiæ (Coloss. I, 18), ipsum tamen corpus Christi non dubitet Christum veraciter appellare. Denique sic ait ad Corinthios scribens: Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum est corpus, ita et Christus (I Cor. xii, 12). Et ut ostenderet quia hoc corpus quod sic est Christi, ut Christus sit, cum multa membra habeat, non nisi gratia sancti Spiritus unum permaneat atque consistat, sequitur statim dicens: Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi: et omnes unum spiritum potavimus. (Ib., 13) Ipsa ergo gratia spiritalis per unitatem pacis et caritatem corpus Christi per dies singulos ædificare non desinit, quæ in utero Mariæ virginis donum sapientiæ, quod est caput hujus corporis, fabricavit. Unde nos quoque in ipso ædificari beatus Apostolus his verbis ostendit: Ergo jam non es is hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu; in quo omnis ædificatio constructa erexit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei, in spiritu (Ephes. II, 19). Hæc ædificationem, qua in spiritu ædifica-

mur, alio loco non ad aliud fieri testatur Apostolus, nisi ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Ubi unitatem ejusdem ædificationis spiritalis, quæ in caritate constat, insinuans ait: Donec occurrantur omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, 37 in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in caritate crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate (Ephes. iv, 13).

CAPUT XI. Hæc ædificatio spiritalis rectissime petitur quando panis et calix consecratur. Sanctificatio tamen nostra a tota fit Trinitate. Qui ab unitate Ecclesiæ recedunt, Spiritum sanctum amittunt.

Hæc itaque spiritalis ædificatio corporis Christi, quæ sit in caritate (cum scilicet secundum beati Petri sermonem, lapides vivi ædificantur in domum spiritalem, in sacerdotium sanctorum offerentes spiritalis hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum [I Petr. II, 5]), hæc, inquam, ædificatio spiritalis, nunquam opportunius petitur quam cum ab ipso Christi corpore (quod est Ecclesia) in sacramento panis et calicis ipsum Christi corpus et sanguis offertur: Calix enim quem bibimus, communicatio sanguinis Christi est, et panis quem frangimus, participatio corporis Domini est: quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnesque de uno pane participamus (I Cor. x, 16). Et propterea petimus ut scilicet ea gratia qua factum est ut Ecclesia Christi corpus fieret, eadem gratia fiat ut omnia membra caritatis, manente compage, in unitate corporis perseverent. Hoc autem digne petimus illius in nobis dono Spiritus fieri, qui est unus Spiritus et Patris et Filii: quia sancta naturalis unitas et æqualitas et caritas Trinitatis, quæ unus solus et verus est Deus, unanimiter sanctificat, quos adoptat. In illa quippe una substantia Trinitatis, unitas est in origine, æqualitas in prole, in caritate autem unitatis æqualitatisque communio; nulla est divisio illius unitatis, nulla diversitas illius æqualitatis, nullum fastidium illius caritatis: ibi enim nihil discrepat, quia æqualitas cara et una, et unitas æqualis et cara, et caritas æqualis atque una, naturaliter et incommutabiliter perseverat. Quia igitur ex ipsa (si dicendum est) communionem Spiritus sancti, caritas una demonstratur Patris et Filii, quam communionem beatus Apostolus tali sermone commendat: Gratia Domini Jesu Christi, et caritas Dei, et communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis (II Cor. ult., 13); et alio loco: Si quod solatium caritatis, si qua communicatio Spiritus (Philipp. II, 1), propter hoc dicitur: Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5). Spiritus quippe sanctus, qui unus est Patris et Filii, hoc operatur in his quibus gratiam tribuit

adoptionis divinæ, quod operatus est etiam in illis qui in libro Actuum apostolorum inveniuntur eundem Spiritum accepisse. De quibus dicitur: *Multitudinis autem credentium erat cor et anima una* (Act. iv, 32): unum enim cor et animam fecerat multitudinis credentium in Deo qui Patris et Filii unus est Spiritus, et cum Patre ac Filio unus est Deus. Unde et Apostolus hanc spiritalem unitatem in vinculo pacis sollicitè dicit esse servandam, sic Ephesios monens: *Obsero itaque vos ego vocatus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in caritate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis, unum corpus et unus spiritus* (Ephes. iv, 1). Hunc Spiritum discedendo amittunt, si qui aut perfidia depravati, **33** aut superbia inflati, ab unitate corporis Ecclesiæ segregantur. Quos Judas apostolus sine hoc Spiritu esse evidenter ostendit, dicens: *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes* (Jud. 19). Illi enim quia animales sunt, ideo Spiritum non habent. Propter quod Paulus apostolus dicit: *Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei* (I Cor. ii, 14). Tales itaque faciles sunt ad divisionem, quia Spiritum non habent, in quo uno membra Christi caram servant spiritaliter unitatem. Unde manifestum est apud omnes hæreticos Spiritus sancti gratiam non esse, nec eorum sacrificia, quando hæretici sunt, posse Deo placere, neque spiritalis gratiæ sanctificationem sacrificiis eorum tribui qui offerunt ab ecclesiastici corporis unitate disjuncti: solius enim Ecclesiæ Deus delectatur sacrificiis, quæ sacrificia (al. quam sacrificium) Deo facit unitas spiritalis: unde (ubi) et fidei veritas nullam credit in Trinitate distantiam, et pacis tenacitas fraternam servat in caritate concordiam.

CAPUT XII. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Qui ad unitatem Ecclesiæ redeunt, exhibent se hostiam vivam Deo placentem.*

Ne quis autem nos putet, dum Ecclesia in sacrificii prece Spiritus sancti deposcit adventum, incongrue sancti Spiritus vocabulo caritatem intelligere, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, commodum duximus paternis definitionem nostram præmunire sententiis. Sanctus enim Augustinus in libris de Baptismo (lib. iii, cap. 16), cum quæstionem de hæreticorum receptione sine baptismatis iteratione versaret, in tertio ejusdem operis libro, inter alia sic dicit: « Spiritus autem sanctus, quod in sola catholica Ecclesia, per manus impositionem dari dicitur, nimirum hoc intelligi majores nostri voluerunt, quod Apostolus ait: *Quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Ipsa est enim caritas, quam non habent qui ab Ecclesiæ catholicæ communionem præcisi sunt. » Attende, quæso, beatissimum Augustinum in sanctis Scripturis divinitus eruditum, quomodo uno in loco non solum sancti apostoli Pauli, sed etiam sancti Judæ apostoli sensum, in sancti Spiritus nomine, mirabiliter aperuit. Ait enim superius: « Spiritus autem sanctus, quod

in sola catholica Ecclesia per manus impositionem dari dicitur, nimirum hoc intelligi majores nostri voluerunt quod Apostolus ait: *Quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* » Subsequenter autem etiam, quod Judas apostolus in Epistola sua posuit, remittit dubitationis ambiguo, sanctus Augustinus exposuit. Judas enim apostolus dicit: *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.* Et beatus Augustinus de caritate Dei, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, dicit: « Ipsa est enim caritas quam non habent qui ab Ecclesiæ catholicæ communionem præcisi sunt. » An quisquam dicturus est, aliud esse Spiritum sanctum per manus impositionem redeuntibus hæreticis dari, quam spiritali sacrificio divinitus tribui? Hoc autem qui sentit, aut dicit, profecto nondum intelligit, qualiter semetipsos exhibeant hostiam vivam sanctam, Deo placentem, si qui schismaticorum et hæreticorum, mortiferum relinquentes errorem, ad catholicæ veritatis redeunt unitatem, ubi offerentes sacrificium Deo spiritum contribulatum ipsi sunt bestia viva, sancta, placens **39** Deo. Quia per contributionem humiliati cordis in unitatem membrorum redeunt illius sacerdotis qui dilexit nos, sicut dicit Apostolus: *Et obtulit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. v, 2). Ut autem redeant et spiritale sacrificium fiant, caritas Dei facit quæ diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Solius itaque catholicæ veritatis et communionis sacrificium Deo libenter accipit: quia dum caritatem suam per Spiritum sanctum diffusam in ea custodit, ipsam Ecclesiam sibi gratum sacrificium facit, quæ ipsum semper postulat gratiam spiritalis caritatis accipere per quam se postulat hostiam vivam, sanctam, Deo placentem jugiter exhibere.

CAPUT XIII. *Quarta quæstio Monimi de supererogatione Apostoli. Expositio beati Ambrosii, libro viii in iv Luc. Expositio B. Optati ante medium libri sexi.*

Scribis præterea de illo Apostoli loco, ubi ait: *De virginibus autem præceptum Domini non habes, consilium autem do.* Quod consilium in epistola quam ad te nuper scripsi ad illud pertinere memoravi quod, duobus denariis a Domino acceptis, fidei stabularius supererogavit (Luc. x, 35). Cujus loci sensum, licet non ita a sancto Augustino positus asseras, alios tamen illustres viros taliter hoc posuisse confirmas. Est quidem verum: quia sanctus Augustinus hoc dixit ab Apostolo supererogatum, quod cum secundum præceptum posset, si vellet, de Evangelio vivere, maluit tamen non solum sibi, sed et his qui cum illo erant, propriis manibus laborare, sicut Ephesius veraciter dixit: *Ipsi scitis, quoniam* (al. quomodo) *ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Et omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos* (Act. xx, 34). Nam et Thessalonicensibus scribens, *Memores enim estis, inquit, fratres, labori* (al. laborem, etc.) *nostri et fatigationis, nocte et die*

operantes, ne quem vestrum gravavimus (I Thess. iii, 8), A nam et ad Corinthios *hanc dicit mercedem suam, ut Evangelium prædicans, sine sumpta ponat Evangelium ut non abutatur potestate sua in Evangelio (I Cor. ix, 18).* Cum ergo hoc sanctus Augustinus competenter et congrue posuisset, non tamen incompetens videri aut incongruum debet, quod sanctus Ambrosius beati Pauli supererogationem vel in sermonibus atque epistolis ejus, vel in nimio labore mentis et corporis collocavit. Sanctus autem Optatus Milevitanus, in sexto adversus Parmenianum libro, consilium de Virginitate Paulum supererogasse testatur his verbis: Virginitas enim voluntatis res est, non necessitatis. Denique stabularius ille apostolus Paulus, cui confossus peccatorum vulneribus populus commendatus est, duos denarios quos erogasset (*al. erogaret*) acceperat, duo scilicet Testamenta. Hæc per doctrinam, quasi sumptus impendit. Docuit quomodo conjugales Christiani debeant vivere, de (*al. a*) quo cum quæreretur quid de virginibus præciperet, respondit, *sibi de virginibus nihil esse mandatum (I Cor. vii, 25).* Confessus est, se duo Testamenta, hoc est duos denarios erogasse. Expliciti erant quodammodo sumptus, sed qui saucium commendaverat, promiserat se redditurum quidquid in cura amplius erogasset post impensos duos denarios. Non præcepta, sed consilium erogat Paulus ad virginitatem. Nec impedimento est volentibus, nec nolentes impellit aut cogit.

CAPUT XIV. *Ecce unus locus Apostoli a tribus sanctis tripliciter est expositus. Quin etiam idem locus ab uno doctore diversimode reperitur expositus. Varia Augustini expositio de arca Noe. Utile est diversos circa unum sensus allegare, sed non diversa fide.*

40 Cum itaque hic beati Apostoli locus tripartito sit modo a tribus quos nominavimus viris sanctis expositus, quisquis unum modum ex his tribus posuerit, a veritate utique non dissentit, neque enim necesse est ut quod multipliciter intelligitur, in omnibus scriptis multipliciter inseratur. Nam et ipsi sancti, quorum ministerio Deus Scripturarum suarum dignatus est aperire secreta, dixerunt pleraque non uno modo tantum, sed multipliciter, sine offensione duntaxat veræ fidei non indecenter intelligi. Sicut ipse beatus Augustinus in mysterio arcae Noe fecisse cognoscitur adversus Faustum: namque Manichæo asserente, in libris Veteris Testamenti nihil de Christi in carne vera futuro adventu propheticæ contineri, ostendens idem beatissimus Augustinus nostram veterem Scripturam propheticis de Christo significationibus plenam, et ob hoc divinitus inspiratam, sic inter cætera illud exponit, quod memoratam arcam bicameratam et tricameratam Deus imperat construendam, ut in libro de Civitate Dei quintodecimo, duobus aliis modis ejusdem loci mysticam explanationem, non doctis humanæ sapientiæ verbis, sed vere (sicut Apostolus dicit) in doctrina spiritus, non minus dulciter quam mirabiliter explicarit. Quod ut facilius agnoscat, utriusque operis, sicut ab eo posita sunt, verba subnectam. Igitur adversus Faustum

A posuit hæc: « Quod inferiora arcae bicamerata et tricamerata construuntur, sicut ex omnibus gentibus vel bipartitam multitudinem congregat Ecclesia, propter circumcisionem et præputium, vel tripartitam propter tres filios Noe, quorum progenie repletus est orbis. » In quintodecimo autem libro de Civitate Dei, memoratæ arcae pro loci opportunitate aggressus exponere sacramentum, post aliqua, in hoc quod dicitur bicameratam et tricameratam arcam Noe debere construi, illius expositionis quæ in libris adversus Faustum Manichæum continetur, indidit mentionem, hæc subsequenter adjiciens: « Et fieri quidem potest, ut et nobis quispiam et alius alio exponat hæc aptius. Dum tamen ea quæ dicuntur ad hanc, de qua loquimur, Dei civitatem in hoc sæculo maligno, tanquam in diluvio peregrinantem, omnia referantur, si ab ejus sensu qui ista conscripsit, non vult longe aberrare qui exponit: exempli gratia, velut si quispiam quod hic scriptum est, inferiora bicameratam et tricameratam (*al. bicamerata et tricamerata*) facies eam, non quod ego in illo opere dixi velit intelligi, quia ex omnibus gentibus Ecclesia congregatur, bicameratam dictam, propter duo genera hominum, circumcisionem scilicet et præputium, quos Apostolus et alio modo dicit, *Judeos et Græcos (Galat. iii)*; tricameratam vero, eo quod omnes gentes de tribus filiis Noe post diluvium reparatæ sunt. Sed aliud dicat aliquis, quod a fidei regula non sit alienum. Nam quoniam non solas (*al. solum*) in inferioribus mansiones habere arcam voluit, verum etiam in superioribus, et hæc dixit bicamerata, et in superioribus superiorum, et hæc appellavit tricamerata, ut ab imo sursum versus tertia consurgeret habitatio, possunt hic intelligi et tria illa quæ commendat Apostolus, *fides, spes, caritas (I Cor. xiii, 13)*. Possunt etiam multo convenientius tres illæ ubertates evangelicæ, tricena, sexagena, centena, ut in infimo habitet 41 pudicitia conjugalis, supra vidualis, atque hæc superior virginalis, et si quid aliud secundum fidem civitatis hujus intelligi et dici potest. Hoc etiam de cæteris quæ hic exponenda sunt dixerim, quia etsi non uno disseruntur modo, ad unam tamen catholicæ fidei concordiam revocanda sunt. »

Rursus idem beatus Augustinus in libro primo (Cap. 3) de Trinitate asserit utile esse plures libros a pluribus fieri diverso stylo, non diversa fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Si ergo illa, quæ de arca Noe beatus Augustinus uno loco duobus posuit modis, a duobus hominibus singula assumpta singulis ponantur in locis, nonne uterque digne tenax pronuntiabitur veritatis; si tamen sic uterque unum horum suis inditum dictis videatur astruere, ut illud quod aliter in suis dictis æque veritati congruum ponit, magis pacatus approbet quam contentiosus impugnet.

CAPUT XV. *Responsio ad quæstionem Monimi de supererogatione Pauli.*

Quocirca, carissime, licet ille sensus, qui a me po

aitus est, forsitan in sancti Augustini dictis non inveniatur, in sancti Optati tamen libris (sicut ipse mecum nosti) apertissime positus invenitur. Nec tuam prudentiam latet eorum quæ a sanctis Patribus, qui fidei catholicæ rectam in doctrina sancti Spiritus regulam defenderunt diversis modis, vel in expositionibus, vel in defensionibus suis, inveniuntur posita, quidquid a nobis ponatur, ita nos illius loci astruere veritati congruum sensum, ut aliis Patrum sententiis aequè veritati congruis non denegemus assensum. Neque enim a veritate receditur, si in hac superero-

gallone Apostoli, sive quod sanctus Ambrosius, seu quod sanctus Augustinus, sive quod sanctus Optatus senserunt, a nobis quoque salvâ veritate fidei sentiantur. Quoniam si digne creditur, duobus denariis acceptis, aliquid supererogasse Paulum, in eo quod proprii laboris sumptu Evangelium prædicans, stipendium sibi debitum a fidelibus non extegit; digne etiam supererogasse aliquid creditur, in eo quod de Virginibus præceptum Domini non habuit, sed consilium dedit. Utrumque sine dubio illo habens largiente, a quo nisi accepisset, supererogare non posset.

LIBER TERTIUS.

DE VERA EXPOSITIONE ILLIUS DICTI EVANGELICI: ET VERBUM ERAT APUD DEUM.

CAPUT PRIMUM. *Laus caritatis. Argumentum tertii libri contra Arianos, super illo dicto: Et Verbum erat apud Deum. Ariani putant aliud esse, apud Deum quam in Deo.*

42 Quoties, dilectissime Monime, a Christi famulis virtus consideratur ac perpenditur caritatis, non minus invenitur mirabilis quam suavis. Quis enim eam non miretur, aut quis ea non admodum delectetur, cujus sarcina cum portatur, non fatigatione animum debilitat, sed alacritate confortat? Ipsa enim cum onerat, sublevat, et miro modo, quem onerat, non permittit comprimi, quem sublevat, non sinit extolli. Hæc me tibi præteritum debitum, cum Domini adjutorio, persolventem, rursus efficit debitorem. Jam enim de quatuor quæstionibus quas mihi miseris pertractandas, illo adjuvante qui sapientiam præstat parvulis, duos libros absolveram cupiens tibi reddere quod debebam. Sic repente cujusdam assertionis Arianae meas aures restrinxit opinio, quæ tanto magis inutili est adinventione genita, quanto magis reperitur ab omni intellectu, non solum divinarum Scripturarum, sed etiam ipsius humanitatis externa. Comperi quippe quamdam eos de initio Evangelii secundum Joannem, insolitam nunc serere (al. inserere, al. querere) quæstionem; ut illud quod dictum est, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1), ita intelligendum atque exponendum putent, ut id ipsum Verbum apud Patrem esse, non in Patre esse, sed extra Patrem esse accipiendum existiment: ita ut quidam eorum (quantum auditu comperi) dum de his duabus præpositionibus, hoc est in et apud, inter eos oriretur quodam die conflictus, accepto cujusdam birro, et in manibus retento, interrogasset an in illo esset cum apud illum esset birrus ille, quem ipse retineret. Atque hunc (hinc) suam quasi sententiam firmaturum hac sermonem suum definitione clausisse, cum aliquid in nobis esse dicitur, intra nos intelligendum, dum vero apud nos esse dicitur, extra nos accipiendum. Et quia birrus ille, quem ipse retinebat, sic apud illum esset, ut in illo non esset, ac per hoc, ex eo quod apud illum esset, non tamen in illo esset, extra illum, **43** non intra illum esset: eodem modo Verbum quoque

B Dei (quod Deus est) credendum quidem apud Patrem esse, non in Patre esse, et ob hoc nec unius esse cum Patre substantiæ: quoniam quidquid sic apud aliquem est, ut in illo non sit, profecto sic apud illum est, ut unius cum eo substantiæ esse non possit. Hæc est eorum ratiocinatio, rationi contraria. Hæc legalis disputatio legi Dei intolerabiliter inimica.

CAPUT II. *Absurdum est de Deo secundum corporalia disputare. Aptius fuisset exemplum de statu narium, quam de birro in manibus.*

Hinc donante Christo aliquid scribere, meus excitatus est animus, ne virulentis sermonibus parvulorum perturbetur auditus, pertinet enim ad nostræ servitutis officium, adversus nascentem pestilentiam cujuslibet opinionis mortiferæ salubria divinorum eloquiorum remedia præparare. Itaque cum sanctus Apostolus sollicite fideles præmoneat, dicens: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (Coloss. 2, 8), isti e contrario, non solum præterito tempore philosophiæ mundialis sectantes errorem secundum elementa mundi, de Deo existimaverunt disputandum, sed ita sunt totius nunc religionis oblitæ, ut cum de Deo disputant, nec ipsa elementa mundi istius corporalis attendant: ac sic, dum oculos intelligentiæ etiam contra ea quæ videntur pertinaciter claudunt, nunquam *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciant*. Quid enim potest absurdius dici quam ut, cum de Deo quis disputat, non nisi de crassioribus tantum corporibus documenta disputationis assumat? Magnum enim quiddam sibi ille visus est invenire, cum accepto birro et manibus retento interrogasset utrum, sicut apud illum esset, ita in illo esset. Exinde docere volens quemadmodum birrum apud hominem, sic esse Filium apud Patrem, ut quia birrus apud hominem esse possit, in homine autem esse non possit, ita Filius sit quidem apud Patrem, sed non sit in Patre. Rogo si de corporibus istis contractabilibus aliquid in exemplum disputans delectabatur assumere, licet illi adversus veritatem disputanti, elementa quæ

* Et Christi famule. Sic cod. mss. Thuan. Vict.; sed Corbeïense ms. habet, a Christi famula.

veritate facta sunt, non possent ullatenus suffragari, tamen ut tolerabile aliquid dicere videretur, ut de cæteris taceam, cur birrum, quem manibus tenebat, ostendit, et non saltem flatum, quem naribus carpebat, attendit? Quia si birrus ille posset dici apud illum esse, et non in illo esse, flatus iste tamen, quem ex aere carpinus, cum eum spirando percipimus, et apud nos est, et in nobis est: et quidquid ejus respirando reddimus, cum reddiderimus, nec apud nos, nec in nobis habemus. An forte dicturus est, acris istius elementum, cum spirando accipimus, in nobis tantum esse, non etiam apud nos esse? Dicit ergo, quando apud nos possit esse, an cum eum reddimus, et eum in nobis non habemus? Sed hoc puto, quia nec de birro illo dicere audebit, si tamen eum illi a quo acciperat reddidit. Videt enim quia eum tunc apud se habuit, cum accepit; postquam autem reddidit, apud se habere jam destitit. Sicut enim acceptione factum est, ut quod non habuit, apud se haberet, ita redditione factum est, ut quod apud se habuit, non haberet. Præinde si birrum dixit, non in se esse, sed apud se esse, hunc tamen flatum, quem de circumfuso aere vicissim sumimus et **44** reddimus, mihi videtur quia non dicet, non esse apud hominem, cum est in homine, quia tunc eum homo apud se et in se habet, cum eum accipit spirando. Cum vero respirando reddit, sic eum apud se non habet, sicut nec in se habet.

CAPUT III. *Falsum est igitur, Verbum quod apud Deum est, extra Deum esse, non in Deo. Summa absurditas nos esse interius Deo, Verbum autem exterius. Alia absurditas ut factura proponatur factori. Major item absurditas sequitur ut creatura unius sit naturæ cum creatore.*

Frustra igitur in illa disputatione, de hoc quod dictum est: *Verbum erat apud Deum*, asserere voluit quod in aliquo est esse semper interius, quod apud aliquem est esse semper exterius, cum flatus receptus in corpus, sic in homine sit, ut apud hominem sit. Et rursus e corpore redditus; ita non sit apud hominem, quemadmodum non est in homine. Minus enim attendit in hoc, quod absurdo nitentur asserere documento, quam gravior eum subsequenter absurditas teneret innexum. Etenim cum dicitur: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Si exterius est omne quod apud Deum est, et interius est omne quod in Deo est; quid illi disputatori peritissimo restat, nisi ut nos potiores Filio Dei esse contendat? Dicit quippe Apostolus de Deo: *Quia in ipso vivimus, et movemur, et sumus* (Act. xvii, 28). Et alio loco: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso* (1 Cor. viii, 6). Nunc jam quisquis ille est qui sub Christiano nomine non metuit adversus Christum tam temere disputare, cum audit *Verbum esse apud Deum, et nos esse in Deo*, si audet, dicat Verbum esse exterius, et nos interius. Quod si dicendum existimat, ipse de suis dictis iudicium ferat; neque enim in tali sermonè iudex quærendus est alius, quando ipse qui hoc dicit a seipso sit profecto culpandus. Quid iterum respondebit adversus illam ejusdem beati Pauli sententiam,

A qua dicit de Deo: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula, amen* (Rom. xi, 15)? Ecce omnia Paulus ex Deo, et per Deum, et in Deo esse testatur, *Verbum vero apud Deum esse*, Joannis evangelistæ prædicatione dignoscitur; si autem secundum Arianorum sensum, omne quod in Deo est, interius est, et omne quod apud Deum est, exterius est, quoniam Arianus *Verbum, quod apud Deum est, non in Deo esse, sed exterius esse credit*. Hoc reliquum est ut omnibus quæ in Deo sunt, illud quod apud Deum est, inferius prædicetur: hoc autem recepto (quia de Verbo scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt*), ipsa erit secundum Arianos rectitudo fidei, ut præponenda sit factura factori. Quis jam non cernit in quod præcipitium improvidi homines cadunt, qui veræ fidei resistentes, perfidiam defendere contendunt? Quid enim aliud talibus verbis agitur, nisi ut hujus defensione sententiæ, conditionis sæ ac redemptionis oblita, semetipsam Filio Dei, non solum æquare, sed et præferre audeat creatura? Miror autem, quomodo non considerant, a quibus illud asseritur, quam deterior ex eo fructus nefandæ blasphemæ nascatur. Aiunt enim: « Quod in Deo est, interius esse credendum, quod autem apud Deum est, exterius æstimandum. Quocirca si illud quod apud Deum est, et exterius est, non est credendum unius cum Deo naturæ, consequens est ut illud quod in Deo est, et interius est, unius credatur cum Deo substantiæ. » Ad hanc igitur conclusionem ratiocinatio ista perducitur, ut sicut Verbum, pro eo quod apud Deum est, ab ejus natura separatur: ita creatura, pro **45** eo quod est in Deo, unius credatur naturæ cum Deo. Unde vincuntur illa sentire, quibus nos et Filio audeant præferre, et Patri contentur æquare. Sic totum confundunt, qui a veritate dissentiunt. Ecce quibus sententiis error infidelis asseritur. Ecce quibus adinventionibus fidei veritas impugnatur.

CAPUT IV. *Dixerunt apud se cogitantes non recte. Apud se dicere, est idem quod intra se dicere. Similiter idem est dicere intra se, et cogitare apud se. Idem denique est apud se cogitare et cogitare in corde suo.*

Sed quibuslibet arietibus Ecclesiam sanctam hæretici quatere nitantur, verti sumus de Domino Deo nostro, quoniam civitatem supra montem constitutam subvertere non valebunt. Imo seipsos prorsus subvertunt et exterminant, qui Deum verum Dei unicum Filium contumeliosis assertionibus exacerbant. Nec ab injuria temperant etiam Patris, dum ingrati-licitiam reddunt gratiæ Salvatoris. Quapropter congruum videtur ut ex aliis Scripturarum locis verbi hujus intelligentia requiratur, ut appareat, utrum quidquid apud aliquem esse dicitur, debeamus, secundum illorum sententiam, semper exterius æstimare. In libro Sapientiæ legimus dictum de quibusdam: *Dixerunt apud se cogitantes non recte* (Sap. ii, 1); hujus loci ab Arianis exigimus rationem, utrum qui apud se cogitat, intra se an extra se cogitet? cum hominis cogitatio non solum extra corpus hominis non sit, sed nec corporis actio sit. Enim vero quia id

ipsum quod cogitatio dicitur non solum non extra nomen, sed nec in ipso corpore hominis invenitur, quis non videat cogitationem solius esse animæ, cui per rationalem virtutem divinitus datum est cogitare? In homine quippe cogitando dominatur animus, operando autem servitium exhibet corpus. Ibi est enim homini data cogitatio, ubi est inserta boni malique discretio. Interior igitur homo cogitationis officium gerit, qui etiam intelligendi virtutem ad imaginem Dei creatus accepit. Cum ergo apud se homo cogitat, non extra se, sed intra se cogitat, qui non extra se cogitaret, etiamsi ad exteriorem hominem cogitatio pertineret. Quanto magis ergo intra se cogitat, quandoquidem non exterior homo, sed interior cogitat. Qui tamen secundum Scripturæ testimonium apud se cogitare dicitur, quod utique non in exterioris, sed interioris hominis officio reperitur. Ait enim Scriptura, sicut supra jam positum est: *Dixerunt apud se cogitantes non recte*. Quid est autem apud se dicere, nisi in corde suo dicere? Propter quod alibi dicitur: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (Psal. iv, 5).

Hoc est ergo apud se dicere, quod est intra se dicere. Unde et Pharisæus ille qui Dominum poposcerat ad vescendum, cum ingressa mulier peccatrix lacrymis rigaret, et capillis pedes tergeret Salvatoris, qui intra se cogitabat, intra se utique dicebat quod cogitando dicebat. Ait enim evangelista: *Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens* (Luc. vii, 39). Quid est enim, ait intra se, nisi cogitavit intra se? Verumptamen Scriptura docente cognoscimus quia qui cogitat intra se, cogitat apud se. Ideo utique dicitur: *Dixerunt apud se cogitantes non recte*. Attamen ne hoc quod dictum est apud se, non precede tamen sermoni, sed subsequenti velint Ariani conjungere, ut non dicatur, dixerunt apud se, sed dicatur, dixerunt, et postmodum inferatur, apud se cogitantes; audiant etiam hinc divinarum **46** testimonia Scripturarum, et cognoscant officium cogitationis humanæ, non ad exteriorem, sed ad interiorem hominem pertinere. Evangelista dicit; quia cum Domino paralyticus offerretur, *Videns Dominus fidem illorum, qui eum per tegulas submiserant, dixit: Confide, fili, remittuntur peccata tua; et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris* (Matth. ix, 2, 3; Marc. ii, 4, 5; Luc. v, 18, 19)? Quos dixit evangelista intra se dixisse, ipsos Dominus dicit in cordibus mala cogitasse. Quid est autem *mala in cordibus cogitare*, nisi cogitare *apud se* non recte? Quomodo libet ergo hujus loci sensum Ariani distinguant, ibi necesse est, confusionem suæ pravitatis inveniant. Et utinam sic de errore confundantur, ut ad veritatem convertantur. Si enim dixerint, sic istum Scripturæ versiculum dividendum, quod scriptum est, *Dixerunt apud se, cogitantes non recte*, ut ipsum *apud se*, præcedenti sermoni jungentes, sic distinguant: *Dixerunt apud se*, ut postea inferant, *cogitantes non recte*, Davidico statim convincuntur eloquio, non

aliud esse, apud se dicere, nisi in corde dicere. Ait enim: *Quæ dicitis in cordibus vestris* (Psal. iv, 5). Quod si aliter distinguere voluerint, ut ipsum apud se, non præcedenti sermoni, sed subsequenti conjungant, ut præmittentes dixerunt, interjecto silentio, postmodum inferant illud quod dictum est, *Apud se cogitantes non recte* (Sap. ii, 1), etiam hinc increpationem Salvatoris audiant, et cordis esse cogitationes agnoscant; ait enim: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris* (Luc. v, 22)? Alio quoque loco idem Dominus docet: *Quia de corde exeunt cogitationes malæ* (Matth. xv, 19). Et denuo dicit: *Quia bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona: et malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala* (Matth. xii, 35). Jamne cognoscunt in quanto errore versentur qui Verbum apud Deum, non interius, sed exterius asserere moliantur?

CAPUT V. *Apud Deum nota est et apud homines memoria ejus. Introibo ad eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus. Sic Verbum et apud Deum et in Deo est. Sic idem est in Deo, et apud Deum non est iniquitas. Unus et idem spiritus in Moyse, David et Paulo.*

Rursus in eodem libro scriptum de sapientia legimus: *Immortalis enim est memoria illius, quoniam et apud Deum nota est, et apud homines* (Sap. iv, 1). Quomodo autem apud homines nota est, si non intra homines, sed extra homines est? Cum nisi in animam hominis intraverit, nota homini esse non possit. De ipsa quippe sic dicitur, *et permanens in se omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert* (Sap. vii, 27). Et ut non aliud agnoscat, in animas se transferre, quam in animas intrare: *rursus de illa textus Scripturæ sanctæ sic memorat: Hæc populum justum et semen sine querela liberavit a nationibus quæ illum comprimebant. Intravit in animam servi Domini, et stetit contra reges horrendos in potentis et signis* (Sap. x, 15). Hunc introitum suum, quo in animas intrat, etiam in Apocalypsi Joannis insinuat, dicens: *Ecce sto ad januam et pulso: si quis audierit vocem meam et aperuerit januam, introibo ad eum, et cenabo cum illo, et ipse mecum* (Apoc. iii, 20). Hoc introitu Pater et Filius ad dilectorem suum veniunt, et mansionem apud eum faciunt: sicut ipse Filius loquitur: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Quod si venientes Pater et Filius ad eum, apud quem mansionem faciunt, non interius, sed exterius sunt, dicatur nobis, ubi ad eum veniant et mansionem apud eum faciant? **47** Interim quod interius in suis fidelibus inhabitet Christus, Paulo prædicante cognovimus, qui ait: *In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (Ephes. iii, 17). An forsitan dicturi sunt, aliter in interiore homine nostro habitare Christum per fidem, et aliter eum cum Patre venientem apud dilectorem suum facere mansionem, ut Christus interim solus in interiore homine nostro inhabitare possit, Pater autem exterius remanens, apud quem mansionem facit, non solum ipse interius manere nequeat, sed etiam Filium communionem adventus sui

ne in interiore homine habitare possit impediatur. Spiritum quoque sanctum sic Filius Dei promisit fidelibus suis, ut apud eos maneat, et in ipsis sit. Dicit enim: *Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et aliam Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non vidit eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit (Joan. xiv, 15).* Ecce apud quos manet, in eis est Spiritus sanctus. Dicatur ergo quæ hic potest esse diversitas in eo quod apud eos manet, et in eis est? Etenim in uno loco utraque præpositio ponitur, et Spiritui sancto utriusque rei possibilitas assignatur, ut *apud quos manet, in eis sit.* Itane vero Spiritus sanctus sic apud fideles manet ut in ipsis fidelibus esse possit: Verbum autem Deus sic apud Deum est, ut in Deo esse non possit? Quid dicam his qui de Scripturis sic disputare desiderant, ut intelligentiæ spiritualis viam nullatenus quærant, et avertentes oculos a vero lumine, jugiter in tenebris delectentur errare? Hoc idem quippe esse apud Deum, quod est esse in Deo, sancta Scriptura aliis quoque locis ostendit. Dicit enim Moyses: *Deus fidelis, in quo non est iniquitas, justus et sanctus Dominus (Deut. xxxii, 4).* David etiam canit: *Quoniam justus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo (Psal. xci, 16).* Paulus autem apostolus apud Deum non esse iniquitatem dicit. Sic enim ait: *Nunquid iniquitas apud Deum? absit (Rom. ix, 14).* Eligant in hoc loco quod voluerint Ariani, et, ut suam sapientiam evidenter ostendant, de legalibus et propheticis atque apostolicis dictis iudicium ferant. Moyses dicit: *Deus fidelis, in quo non est iniquitas.* David quoque dicit: *Justus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Paulus vero dicit: *Nunquid iniquitas apud Deum? absit.* Aut igitur fateantur apostolicum sensum legali prophéticoque sensui convenire, aut dicant apostolum Paulum a legali et prophetica intelligentia discrepare. Paulus equidem apostolus eundem se spiritum fidei habere dicit, quem David beatus habuit, quem etiam Moyses sanctus accepit, sicut ipse testatur, dicens: *Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: et nos credimus, propter quod loquimur (II Cor. iv, 15).* Quomodo autem unum spiritum fidei habuerunt, si de fidei Deo diversa senserunt? Magna est autem D sentendi diversitas, si diversum est quod dicit Paulus, *Non esse iniquitatem apud Deum,* ab eo quod Moyses et David dicunt, *Non esse iniquitatem in Deo.* Et si dicente Paulo, eundem se habere spiritum fidei, quem et propheta habuerunt, in eorum fide diversus est sensus, mendax (quod absit) Apostolus pronuntiatur, qui in se Christum loqui testatur? *An experientium, inquis, queritis ejus qui in me loquitur Christi (II Cor. xii, 3)?* Sed quoniam vere Christus in Paulo locutus est, Paulus utoniam mendax non est. Et quia cum eundem spiritum fidei se habere dicit, non mentitur; uterque 48 sensus consonans invenitur: ut quod Moyses et David dixerunt iniquitatem in Deo non esse, hoc sit, quod etiam Paulus

A dicit: *Iniquitatem apud Deum non esse.* Quod si eis forsitan videtur ut ex adverso aliud dicant, hoc eis reliquum est, ut aut prophetis aut Apostolo contradicant.

CAPUT VI. *Apud quem non est transmutatio. Multa exempla, ubi apud pro in ponitur.*

Et licet tot tantisque testimoniis confutata hæreticorum sententia cognoscatur nulla veritate subnixæ, respondeant tamen quid de illo apostoli Jacobi loco sentiunt, ubi dicit: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (Jacob. i, 17).* Apud quem autem transmutatio non est, profecto mutabilitas non est: et apud quem mutabilitas non est, immutabilitas est. Hæc igitur immutabilitas, quæ apud Deum est, dicant, utrum exterius an interius est; si enim interius est, ecce hoc est in Deo esse, quod apud Deum esse. Desinant igitur perversa sentire, et festinent catholicæ rectitudini consentire. Si autem hæc immutabilitas, quæ apud Deum est, non interius esse, sed exterius creditur, profecto in Deo esse non creditur. Et si in Deo immutabilitas esse non creditur, consequenter Deus ipse mutabilis prædicatur. Et ne hoc in Filio assignare audeant (al. velint), audiant in eodem loco Patrem luminum nominatum. Proinde cum audimus quia apud Deum non est transmutatio, hoc sentiamus secundum catholicæ fidei veritatem, quia nulla est in Deo mutatio. Et cum dicitur, *Verbum erat apud Deum,* non aliud sentiamus quam *Verbum erat in Deo;* et cum Sapientia in Proverbiis dicit: *Eram apud illum componens (Prov. viii, 30),* non aliud sentiamus quam eram in illo componens. Et cum Deo dicitur: *Apud te est fons vitæ (Psal. lxxv, 5),* non aliud intelligamus quam in te est fons vitæ. Et cum Joannes dicit: *Annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et palam facta est nobis (I Joan. i, 2):* non aliud intelligamus quam vitam æternam quæ erat in Patre: vere enim apud Deum est Deus Verbum, quia in Deo est Deus Verbum. Et vere apud Deum sapientem est sapientia, quia in sapiente Deo est sapientia. Et vere apud Deum vivum est vita, quia in Deo vivo est Deus vita. Et vere apud Deum verum est Deus veritas, quia in Deo vero est Deus veritas. Et vere apud Deum fortem est Deus virtus, quia in Deo forti est Deus virtus. Sed quid mirum, si hoc est Filio esse apud Patrem, quod est illi esse in Patre, quia scilicet naturaliter natus de Patre permanet semper in Patre: cum etiam de hominibus legamus (quantum ad substantiam attinet, qua naturaliter homines sunt) non aliud esse, cum dicitur aliquid apud illos esse, quam in illis esse? Unde testimonia manifestissima proferemus. In libro Isaie continetur Ezechie regis oratio, quam post adjectos sibi ad vitam annos quindecim, ad Deum effudit, ubi inter cætera sic dicit: *Spiritus meus apud me factus est, sicut lanifica proximens demere telam (Isai. xxxvii, 12).* Quid autem hic aliud intelligitur: Spiritus meus apud me, nisi, Spiritus meus in me? An et hic dicitur spiritum hominis apud hominem esse, in ho-

miæ autem non esse? Cum evidenter Apostolus dicat: *Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est (I Cor. ii, 11)?* Sed et illud quod supra posuimus scriptum: *Dixerunt apud se, cogitantes non recte (Sap. ii, 1),* **49** quid est aliud quam, dixerunt intra se? Rursus in libro Sapientie dicitur: *Hæc cogitans apud me, et commemorans in corde meo, quoniam immortalitas est in cogitatione sapientie (Sap. viii, 17).* Quod apud se cogitat, hoc in corde suo commemorat, quod utrumque dum dicit, illam utique cogitationem et illam commemorationem, non exterius, sed interius sibi inesse monstravit. Dicitur etiam in Proverbis: *Fili, non te comprehendat cogitatio mala, quæ derelinquit doctrinam adolescentiæ, et testamenti divini oblita est; posuit enim apud mortem domum suam, et apud inferos cum terrigenis axes suos (Prov. ii, 16).* Si ergo cogitatio mala, quæ apud mortem posuit domum suam, extra mortem est, non in morte, profecto vivit. Et si apud inferos posita non est in inferno, superest ut illa quæ nec in morte est, nec in inferno, vitam habere dicatur in celo. Ideo enim Deo dicitur: *Quia eripuisti animam meam de morte (Psal. cxiv, 8),* quia animæ per fidem vitam donavit dicens: *Iustus autem meus ex fide vivit (Rom. i, 17).* Et rursus idcirco ipsi dicitur: *Eripuisti animam meam ex inferno inferiori (Psal. lxxxv, 13),* quia idcirco animæ ab inferno gratia Dei eripiuntur, ut in cælis conversentur. Unde dicit Apostolus: *Nostra autem conversatio in cælis est (Philip. iii, 20).* Porro anima, quæ per cogitationem malam apud mortem fuit, quomodo de morte liberata est, si in morte non fuit? et quomodo ex inferno erepta est, si apud inferos constituta, in inferno non fuit? Cum utique si in morte non esset, mortua non fuisset. Per malam autem voluntatem, hoc est, per peccatum, quis nesciat animam mori? cum Deus dicat: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii, 20).* Certum est igitur, animam male cogitantem, cum apud mortem est, in morte esse, et cum apud inferos est, in inferno esse. Quid quod etiam Salvator dicit: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum (Matth. xix, 26; Luc. xviii, 27)?* Ergone sic dicemus, omnia Deo possibilia esse, ut hoc ipsum quidem possibile esse, sic dicamus apud Deum esse, ut dicamus in Deo non esse? Quid autem posse apud se Deus habet, si ipsum posse in se non habet?

CAPUT VII. *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est. Verbum est apud Deum, sicut in mente verbum.*

His atque huiusmodi testimoniis claret, cum dicitur, *Verbum erat apud Deum,* non aliud intelligi debere quam *Verbum erat in Deo.* Nam et ipse Filius, qui est Verbum Deus, non solum Patrem in se, sed etiam se in Patre esse testatur, dicens: *Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10).* Hoc autem Filii esse apud Patrem, et esse in Patre, non videatur tale quale si quis homo sit apud aliquem hominem, sive jure hospitali (al. hospitalitatis), sive caritatis affectu. Nam et apostolus Paulus dicit, **A**

apud Apostolum Petrum quindecim diebus mansisse (Gal. i, 18), jure scilicet hospitalitatis, et puritate dilectionis, quorum licet per unitatem fidei et caritatis fuerit anima una, et cor unum, non tamen sic mansit Paulus apud Petrum, sicut Verbum manet apud Deum, quia nec sic potest esse homo apud hominem, sicut Verbum Deus est apud Deum Patrem: homo enim apud hominem sic est, ut non solum apud eum non esse possit, sed etiam, cum apud eum est, in ipso substantialiter esse non possit. Vere enim qui sic apud alium est, extra illum est, quia cum est apud illum, sinceritate dilectionis, loco discernitur, quantolibet affectu invicem sibi uterque jungatur. Sed sic est Verbum **50** apud Deum, sicut est in mente verbum, sicut in corde consilium: cum enim mens apud se verbum habet, utique cogitando habet, quia nihil aliud est apud se dicere quam apud se cogitare. Cum ergo mens cogitat, et cogitando verbum intra se generat, de sua substantia generat verbum, et sic illud verbum generat de se, ut genitum habeat apud se. Nec minus aliquid habet verbum quod ex mente nascitur, quam est mens de qua nascitur, quia quanta est mens quæ generat verbum, tantum est etiam ipsum verbum. Sicut enim de tota mente nascitur verbum, sic intra totam permanet natum. Et quia cogitante mente, non est ejus aliquid, ubi in ea verbum non sit, ideo verbum tantum est, quanta est mens ipsa de qua est, et cum apud illam est, in illa est et quod ipsa mens est, hoc est verbum quod de illa est et in illa est; et quanta illa est, tantum etiam **C** verbum est, quia de tota et in tota est. Tantumque est ipsum verbum, quanta simul est et mens ipsa cum verbo, neque enim sic de illa verbum nascitur, ut ab ea localiter secernatur. Nativitas quippe illa, quæ ostendit quid sit et de qua sit, ipsa ostendit quod extra eam de qua natum est esse non possit, nec in aliquo minus sit, sed sic de ipsa sit, ut apud ipsam et in ipsa sit, tantumque sit de illa, quantum in illa, et tantum in illa, quantum cum illa.

CAPUT VIII. *Non sumus nos in Deo sicut in Deo est Verbum Deus. Aliter nos Deus genuit, aliter Verbum. Blasphemiam hæreticorum in Filium Dei.*

Et quidem et nos quodammodo dicit Scriptura, et in Deo esse et apud Deum esse, sed non quomodo apud Deum est et in Deo est Verbum Deus, qui est unigenitus Filius: dicitur enim de nobis, quia *in Deo vivimus et movemur, et sumus.* Et dicitur ipsi Deo, *si non peccaverimus, scimus quia apud te sumus deputati.* Verumtamen cum hoc de nobis dicitur, non naturalis unitas nostra cum Deo ostenditur, sed aut potentia creatoris intelligitur, aut pietas redemptoria. Sic enim qui credimus, in Deo et apud Deum sumus, sicut de Deo geniti, illi Dei sumus. Scriptum est enim: *Carissimi, nunc filii Dei sumus (I Joan. iii, 2).* Et iterum: *Voluntarie genuit nos Verbo veritatis (Jac. i, 18).* Nos ergo Deus Verbo veritatis genuit, illud autem Verbum veritatem genuit. Nobis potentatem dedit filios Dei fieri; ille autem non ex potentate Filius Dei factus, sed de Deo naturaliter est Dei Filius natus. Nos Deus voluntarie genuit, quis voluntas gene-

rationem præcessit; in Unigeniti autem generatione, A nulla generantis præcessit voluntas, ubi sine initio naturali (*al. naturalis*) permanet æterna nativitas. Sicut ergo geniti sumus, sed non sicut unigenitus Deus; et filii Dei sumus, sed non sicut unicus et verus Filius; et dii sumus, sed non sicut Verbum, qui verus est Deus: ita in Deo sumus, et apud Deum sumus, sed non sicut apud Deum est et in Deo est Verbum Deus, qui de Deo naturaliter natus est: quamvis enim ille Filius dicatur et nos filii dicamur, et ille Deus et nos dii, et ille genitus et nos geniti, multum tamen distat in re quod unum sonare videtur in nomine, quoniam ille, quod Deus, quod Filius, quod Unigenitus est, naturaliter est, quia de natura Patris natus est; nos autem, quod dii, quod filii, quod geniti sumus, non natura, sed gratia sumus, B quia cum in natura non haberemus ut hoc esse possemus, gratis nobis datum est ut hoc facti essemus. Hanc discretionem si hæretici, misericorditer Deo donante, 51 percipiant, lumen verum videbunt et

ab unigeniti Filii contumeliis temperabunt: cui non solum in eo quod apud Deum est detrahunt, sed etiam et animam humanam in illo negare contendunt. Quos ipse Filius Dei uno psalmi versiculo designavit, dicens: *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Deum, et qui loquuntur mala adversus animam meam* (*Psal. cxiij, 20*). Quis enim deterius Christo apud Deum detrahit quam qui audiens Verbum Deum apud Deum esse, dicit idem Verbum in Deo non esse? Aut quis amplius mala adversus Christi animam loquitur, quam qui in Christo humanam animam diffletur? cum illud Verbum, quod Deus est, sic apud Deum sit, de quo est, ut per unitatem naturæ in Deo sit, et per eandem unitatem naturæ unus cum illo Deus sit, et illa anima simul cum carne suscepta fuerit ab unigenito Deo, ut simul in Christo et anima nostra salvaretur et caro. A quo procul dubio ille sempiternam consequetur salutem, qui in eo divinæ humanæque naturæ plenam cognoverit veritatem.

S. FULGENTII CONTRA ARIANOS LIBER UNUS,

AD DECEM OBJECTIONES DECEM RESPONSIONES CONTINENS.

Dictum est Patrem de seipso, hoc est de hoc quod ipse est, ineffabiliter Filium genuisse. Adauctum est quod non extrinsecus, sed ex Deo natum esse. Hæc C responsione non indigent, quia fidei nostræ concordant.

Obiectio prima. Quid ad hoc dicitur. Si ex Deo natus est, est de intra Deum, sed si non est de intra, nec ex ipso est; si modo vocabula diversa ponuntur, quid prodest, si ipsa veritas non profiteatur?

Responsio. Equidem dum nominantur Pater et Filius, in his duobus nominibus vocabulorum diversitas agnoscitur; quin potius per hæc duo diversa vocabula significatur una utriusque natura: quoniam istorum nominum diversitas non naturas dividit, sed veritatem generationis ostendit, ut ex uno vero Patre unum verum agnoscamus Filium exstitisse; ac sic, dum vera Patris generatio et vera Filii D nativitas prædicatur, in uno genitore 52 et uno genito non solum unitas substantiæ, verum etiam in uno quoque proprietas possit agnosci personæ, ne aut ipse putetur natus esse qui genuit, aut aliud putetur esse qui natus est quam est ille qui genuit. Non enim ipse est Pater qui Filius, quoniam in utroque personarum proprietate reservatur. Sed quod Pater est, hoc est et Filius, quia de Deo Deus, de perfecto perfectus, de immenso immensus, de omnipotente omnipotens, de æterno Pater natus est Filius coæternus, eadem veritate dicente: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* (*Joan. xvii, 10*). Pater ergo et filius relativa sunt nomina, quæ naturam gignentis genitique non separant, sed unam sine dubitatione

significant. Relativum vero illud dicimus, quod ad alium agnoscendum referimus, ut dum unum nominamus, alium demonstramus: sicut inter homines hæc relativa sæpius nominantur pater et filius, filius et pater, socer et gener, gener et socer; nam ideo pater dicitur, ut filium genuisse noscatur, et filius ideo dicitur, ut de patre genitus demonstretur. Nec in hac diversitate nominum invenitur diversitas naturarum, quoniam uterque similiter homo dicitur, quamvis unus pater et alius filius nuncupetur. Non ergo patris et filii posset una cognosci natura, si hæc non essent diversa vocabula, quoniam si ambo vocarentur patres, essent profecto natura dissimiles: unusquisque enim ex semetipso constaret et communem substantiam cum altero non haberet, nec deitas una esset, quibus una natura non esset; consequens autem fuit ut duo patres duos filios gignerent, quoniam nisi vera de singulis proles existeret, paterni nominis in nullo veritas appareret. Jam vero in duobus filiis de diversis patribus natis, licet posset non esse diversitas relativi nominis, attendatur, si posset esse natura communis. Quis non videat, in utroque filii nomen unum esse, sed utriusque naturam unam non esse? Magis autem unumquemque filium non cum altero filio, cum quo unum relationis habuit nomen, sed cum patre, de quo exstiterat, naturam habere communem. Sed quid ulterius de duobus patribus, duobusque filiis disputetur? cum istius assertionis veritas personarum diversitate non egeat, sed ad documentum sui facilius possit unius hominis consideratione fulciri, quæ cognoscatur, relativa nomina diversitate sui non naturarum diversi-